

"קול העם" לכל העם?

טלוויזיה קהילתית בישראל

הלל נוסק

מבוא¹

הניסיונות הראשונים לפתח טלוויזיה קהילתית באופן שישלב אזרחים בהפקה וכן כאמצעי להגברת ולהעמקת ההשתתפות הפוליטית ולקידום עניינים חברתיים של אזרחים בתהליך הדמוקרטי היו בקנדה ובארצות הברית עוד בשנות ה-60 וה-70 של המאה ה-20. המסקנות העיקריות של המחקרים שליוו ניסיונות אלה, היו שהאמצעי יעיל יותר בשיפור הדימוי העצמי של הפרטים והקבוצות שהיו מעורבות בניסויים ופחות יעיל בקידום העניינים החברתיים שאותם ביקשו היוזמים לקדם בעזרת השימוש בטלוויזיה.

לעידן הטלוויזיה הקהילתית קדם עידן הרדיו הקהילתי, שהופעל על ידי מתנדבים ומבחינות רבות הוא הקדים את הדיון התיאורטי ואף את הביצוע בשטח. הרדיו אף אפשר ומאפשר קיומם של שידורים פיראטיים ביתר קלות מקיומו של שידור מחתרתי טלוויזיוני והוא מבשר את עידן התקשורת האלטרנטיבית האלקטרונית הרבה לפני הטלוויזיה הקהילתית. גם כיום ניתן לראות אותו מתפתח לצדה של הטלוויזיה הקהילתית במיוחד לצרכים של קבוצות שנסללת מהן בפועל גישה לשידורים המסחריים או הציבוריים.²

בשנות ה-70 של המאה ה-20 החל תהליך הקמה, הפקה והפצה של שידורי טלוויזיה קהילתיים בעולם, ובעיקר בקנדה, בארצות הברית ובמערב אירופה. התהליך הזה היה פועל יוצא של שתי תפישות שונות ומשלמות האחת את רעותה. האחת - שיש זכות להשתמש בטכנולוגיות תקשורת חדשות לקידום אינטרסים חברתיים וקהילתיים, והשנייה - מבוססת על תיאוריות חברתיות פונקציונליות וביקורתיות - בדבר צרכים חברתיים והדרכים לממשם באמצעות הטכנולוגיות החדשות. שילוב שתי התפישות היה המצע הרעיוני שעליו צמחו תנועות חברתיות שתבעו העברה ישירה של מסרים בין אזרחים, ללא תיווך בעלי ערוצי השידור מצד אחד ושל אנשי המקצוע, המוציאים לפועל את השידור מטעמם, מצד שני. בפועל מדובר במעורבות רבה יותר של אזרחים בתהליכים הדמוקרטיים, תוך שימוש באמצעי תקשורת ההמונים.³

עוד בטרם שקמו הערוצים החדשים החלו התביעות החברתיות למצוא את מקומן במבנה שידורי הטלוויזיה והרדיו ואף בתכנים שלהם. דוגמאות בולטות לכך הן תוכניות מיוחדות בהשתתפות קהל וכן שיחות בשידור חי עם מאזינים וצופים, או שיתוף נציגי ציבור בניהול תחנות שידור. אולם, היישום המלא של הרעיונות החברתיים, כולל רעיון ה"העצמה" (Empowerment), שהוגדר כתהליך שבו משיגים בני אדם יכולת וכישורים לשלוט על ההחלטות החשובות בחייהם, להגדיר את

עצמם ולעצב את זהותם.⁴ תהליך זה לא יכול היה לבוא לידי ביטוי מלא בטלוויזיה לפני הופעת מערכות התקשורת בכבלים. מערכות אלה אפשרו, לראשונה, מימוש של מגמות ביזור ולוקליזציה בניהול, בהפקה ובהפצה של הטלוויזיה. גם אם הממשלות התעלמו במשך תקופה ארוכה מהסדרה של השידורים הקהילתיים, הן נאלצו בסופו של דבר לגבש מדיניות חדשה ומקיפה - לא מעט בגלל חידושי הטכנולוגיה, כמו גם בגלל התרחבות השידורים הפיראטיים - הכוללת גם את השידורים הקהילתיים. המדיניות החדשה הסיטה את הדגש מההיבט הטכני של השימוש בטלוויזיה בכבלים - בעיקר באזורים שבהם יש קושי בקליטה טרסטריאלית של שידורי טלוויזיה רגילים - להיבט התוכני. השידורים הקהילתיים אמורים, על פי ההגדרה, להיות מופקים על ידי אזרחים וקבוצות בקהילה ועליהם להיות משודרים במסגרת תוכניות או ערוצים מיוחדים, המנוהלים על ידי אזרחים שאינם מייצגים אינטרסים עסקיים ואינטרסים פוליטיים אלא את העניין הציבורי בלבד. המאמר הנוכחי מתמקד בשידורים הקהילתיים בישראל, שהונהגו במשולב עם הקמתה של מערכת הטלוויזיה בכבלים, בשנות ה-90 של המאה ה-20. כאשר החלו השידורים הקהילתיים בישראל במסגרת הנהגת הטלוויזיה בכבלים, היה כבר ניסיון של כעשרים שנה בהפעלת טלוויזיה שכזאת בעולם באופנים שונים ובאופן ייחודי גם בקיבוצים בישראל. בין הגורמים שהביאו בתחילת שנות ה-80 למחשבה שניתן לנצל את הווידאו לשרות הקיבוץ היו תהליכים שונים בקרב התנועה הקיבוצית שיצרו צורך בחיפוש דרכים להתגבר על בעיות תקשורת פנימית ומעורבות החברים בהחלטות. הקיבוץ מעצם הגדרתו מכיל את כל האלמנטים של קהילה הבנויה על דמוקרטיה ישירה השתתפות וניהול עצמי כולל משק משותף חיי תרבות וחברה משותפים ועל כן נראה ליזמים כמקום אידיאלי לפיתוח טלוויזיה קהילתית.⁵ גם באירופה וגם באמריקה התקיימו דיונים רבים, ברמה התיאורטית והמעשית, באשר למטרות הטלוויזיה הקהילתית או לדרך הרצויה של הפעלת השידורים. במקביל, עוררה הטלוויזיה הקהילתית עניין בקרב חוקרי תקשורת בעיקר בקנדה, בארצות הברית ובאירופה, שהחלו לערוך מחקרים שבהם נבחנה, בין השאר, ההתאמה בין המטרות המוצהרות של המדיום לבין הישגים שהופקו ממנו בפועל.⁶

השאלה העומדת במרכזו של המאמר הנוכחי היא: באיזו מידה הצליחה הטלוויזיה הקהילתית בישראל לממש את החזון של הוגיה ואת המטרות שלמענם היא הוקמה ופועלת. במילים אחרות: האם, ובאיזו מידה, השידורים הקהילתיים בישראל הם "קול העם" והם אכן

מאפשרים נגישות ושידור ל"כל העם"?

רקע תיאורטי ומחקרים קודמים

שתי גישות תיאורטיות מרכזיות בחקר התקשורת רלבנטיות לדיון על הטלוויזיה הקהילתית: הגישה הפונקציונלית והגישה הביקורתית. הגישה הפונקציונלית רואה בצרכיה של חברה מסוימת מקור למבנים חברתיים ולאמצעים לסיפוק אותם צרכים. היא מצאה את ביטוייה בחקר התקשורת בגישה שנקראת "שימושים וסיפוקים"¹² לפי גישה זו הטלוויזיה הקהילתית מהווה תשובה נוספת לצרכים של פרטים בחברה ושל החברה בכללה. החברה מאמצת טכנולוגיות חדשות, כולל בתחום התקשורת, כדי לספק צרכים שאמצעי התקשורת הקיימים אינם מספקים אותם. פרטים וקבוצות, החשים שאמצעי התקשורת המסחריים, הציבוריים-האמצעיים או המקומיים, אינם מספקים את צורכיהם, מחפשים אפיקי ביטוי חדשים ובלתי תלויים במערכת הקיימת, כך נוצרים העתון, הרדיו והטלוויזיה הקהילתיים, אתרי האינטרנט וכן קבוצות שיהיה ברשת תקשורת המחשבים.

הגישה השנייה, הגישה הביקורתית (השואבת את השראתה מגישות ניאו-מרכסיסטיות ובהמשך של השמאל החדש והביקורת הפוליטית כלכלית),¹³ רואה באמצעי התקשורת הקיימים אחד מאמצעי השליטה של האליטות הפוליטיות, הכלכליות והתרבותיות בחברה. הדיון בטלוויזיה הקהילתית, על פי גישה זו, מתמקד בפוטנציאל החתרני של אמצעי תקשורת זה כאלטרנטיבה לאמצעים הקיימים ולשימוש בו כדי לשבור את המונופול של האליטות בתחומי השידור והגישה לאמצעי התקשורת. בתחום הפוליטי, מדובר ביכולת להעלות נושאים על סדר היום הציבורי שאמצעי התקשורת הקיימים, הנשלטים על ידי האליטות הקיימות, לא מעלים כדי לא לפעול כנגד שולחיהם. בתחום הכלכלי גורסת הגישה הביקורתית כי המצב הקיים ועידוד הסטטוס קוו משרתים את בעלי ההון, שהם גם בעלי אמצעי התקשורת והשולטים בתכניהם - מונע העלאת נושאים וייצוג של קבוצות שמאיימים על הסטטוס קוו. בתחום התרבותי, הטענה היא שהתקשורת הקיימת תורמת להאחדה תרבותית ומקדמת מדיניות של "כור היתוך" (melting pot) חברתי ותרבותי בעוד שעליה לאפשר לקבוצות ולמיעוטים בעלי תרבות ייחודית לשמר את הערכים הייחודיים שלהם ואף לבטא אותם כלפי חוץ כחלק מתהליך יצירת "קערת הסלט" (salad bowl) החברתית והרב-תרבותית, שאמורה להחליף את "כור ההיתוך".

הגישה הביקורתית רואה בערוץ הקהילתי פרויקט אקטיביסטי ואנטי-גמנוני,¹⁴ שיסייע במיוחד לאלה שאינם יכולים להשמיץ את קולם, שיאפשר השתתפות המונים בתהליכים חברתיים דמוקרטיים ויתגבר על המגבלות שמאפיינות את המבנה הקיים של תקשורת התמונים. הביקורת על מערכת התקשורת הקיימת מתמקדת בעובדה שהיא מבוססת ברובה על ארגוני תקשורת פרטיים-מסחריים, המונעים על ידי כוחות השוק ומסרתם למקסם את רווחיהם. התוצאה היא מערכת תקשורת שאינה מייצגת את הציבור. מערכת שכוונתה יוצרת שוק מעוות של דעות, שבו נשמרים האינטרסים של התקשורת עצמה תוך כרוסם מתמיד ביכולת התחרות של המתחרים, דבר הגורם לצמצום המגוון האידיאולוגי והתרבותי בתקשורת.¹⁵ גם מערכות התקשורת הציבוריות אינן ממלאות את תפקידן, בעיקר בגלל פיקוח ולחצים ממשלתיים שנועדו להבטיח שליטה ממשלתית בפועל בשידור הציבורי. למעשה, נאלצים הערוצים הציבוריים, בגלל התחרות עם אמצעי התקשורת

הדיון בשאלה זו ייעשה תוך בחינת היבטים וקריטריונים שונים הנוגעים לטלוויזיה הקהילתית, לאופייה ולדרך הפעלתה, וביניהם: האם יש נקודת מוצא תיאורטית, מוצהרת או נסתרת, להפעלת הטלוויזיה הקהילתית? כיצד מעוגנת ההפעלה במסגרת חוקית ובאיו מידה המסגרת החוקית תואמת את המסגרת התיאורטית, המפורשת או הנסתרת? כיצד מאורגנים הפקת השידורים והפצתם? מי שולט באמצעים ובתקציבים? והאם ממומש העיקרון של ניהול עצמי בתפעול השוטף.

לא ניתן להתייחס להתפתחות הטלוויזיה הקהילתית בישראל, ללא איזכור, ולו בקיצור רב, מה היא מערכת תקשורת ההמונים בישראל בתוכה היא מוקמת ומתפתחת.

בעשורים האחרונים של המאה ה-20 ובמיוחד מאז 1990, עוברות על מדינת ישראל תמורות מהותיות בכל הקשור בתקשורת ההמונים. בתקופה קצרה התפתחה התקשורת האלקטרונית בארץ ממצב של טלוויזיה חד ערוצית מונופוליסטית ושתי תחנות רדיו ארציות ממלכתיות המשדרות במספר ערוצים, למערך רב ערוצי, מופרט בחלקו, מסחרי ותחרותי. המפה הרב ערוצית החדשה כוללת, בין השאר, שני ערוצי טלוויזיה ארציים, כשערוץ אחד ציבורי והשני מסחרי, טלוויזיה בכבלים המציעה מגוון רחב של ערוצים, מקומיים, ארציים ולווייניים המגיעים לכמיליון משקי בית בישראל (המהווים כ-70% ממשקי הבית בישראל) וכן שידורי לוויין ישירים לבתים (DBS) המגיעים לכ-10% ממשקי הבית בישראל).¹⁶ נוסף לערוצי הטלוויזיה כוללת המפה החדשה תחנות רדיו אזוריות המפלחות את קהליהן על פי אזורים גיאוגרפים, אתניים, אידיאולוגיים, גילאים והעדפות מוסיקליות בצד עשרות תחנות רדיו פיראטיות הפונות אף הן לקהלים ולקהילות מוגדרות על פי רקע אידיאולוגי פוליטי, דתי, מיגורי ומקומי-עסקי.¹⁷ בתהליכי הקמה נמצאים גם ערוץ מסחרי שלישי, ערוצים ארציים מסחריים נוספים שישודרו בכבלים, ימומנו מפרסומת ויפנו לפלחי אוכלוסייה מוגדרים וטעמים מאופיינים (חדשות, עולים, המגזר הערבי, מוסיקה, דתיים). מגמת העל הכללית היא "שמיים פתוחים" על פי המלצות "ועדת פלד" שאומצו על ידי הממשלה ושנמצאות בשלבי מימוש שונים.¹⁸

שינויים אלה משולבים במגמות שהתאפיינו בחלקן קודם לכן בתחום העתונות הכתובה ועיקרן: המעבר מבעלות ציבורית לבעלות פרטית תוך הפרטה ומסחר, כולל מעורבות של גורמים עסקיים בעלי עניין בתחומים עסקיים שאינם רק תקשורת המונים או תקשורת בכלל וכן מעורבות עסקית של תאגידי תקשורת על לאומיים; התפתחות של אמצעי תקשורת מקומיים בצד התקשורת הארצית שאפיינה באופן בלעדי את התקופה שקדמה לה; ריכוז בעלות על מגוון של אמצעי תקשורת בידי מספר מועט של בעלי הון; ריבוי גורמי הפקה וירידה בהפקה הציבורית, המקומית והמקורית; שינוי באוריינטציה הכוללת של מערכת תקשורת ההמונים, כולל אנשי המקצוע, מאוריינטציה אידיאולוגית-שירותית לאוריינטציה עסקית-רווחית. התוצאה הכוללת של שינויים אלה בתחום התוכן היא של רבוי לכאורה ורבוי תכנים ופורמטים מאותו הסוג בפועל.¹⁹

ואת מניעת השימוש בהם לצרכי ההשתתפות בקבלת החלטות כפגיעה בזכויות האזרח המוגנות על ידי מסגרות חוק ומשפט על לאומיות. מכאן, נטען, שאל להם לאנשים לצפות שאחרים, המדינה או אמצעי התקשורת עצמם, יגנו על זכויותיהם וחירויותיהם. אנשים צריכים להיות מודעים לזכויות ולחירויות שלהם, ועליהם להיות מעורבים באופן פעיל במאבק על העצמתם. אם אנשים לא יפעלו להעצמה עצמית, הם ימצאו עצמם חסרי עוצמה להלוטין.¹⁷

השימוש בתקשורת ההמונים להענקת עוצמה, התמקד עוד בשנות ה-70 של המאה הקודמת ברעיון של "הזכות לתקשר",¹⁸ והוגדר כהרחבה של הזכות לחופש הבטוי, גם לזכות לגישה ולבטוי חופשי באמצעי התקשורת ההמוניים ובמיוחד האלקטרוניים, באופן שאיננו מתווך על ידי הבעלים של אותם אמצעים (בין שהם פרטים, חברות או הציבור) או אנשי המקצוע התלויים בבעלים לפרנסתם. בהמשך יושם רעיון זה גם בהקשר של תרומה לה"העצמה"

צילום והקלטה לקראת הכנת תוכנית חדשה של מגזין הטלוויזיה הקהילתית של מכללת בית ברל. ענבר מראינת סטודנטית. שלוש התמונות הראשונות והתמונה בעמוד 62 צולמו בעת הכנת מגזין זה

באמצעות השימוש בזכות לתקשר.¹⁹ תנאי מוקדם למימוש ה"העצמה" בעזרת אמצעי התקשורת הוא ביזורם של האחרונים. ואמנם, בעשורים האחרונים אנו עדים לתופעה מתרחבת והולכת של ביזור מפת התקשורת העולמית, עם צמיחתם של ערוצי שידור חדשים רבים ומגוונים. הביזור הוא תוצאה משולבת של תהליכים ולחצים, וביניהם: פעילות של ארגונים חברתיים ותרבותיים שביקשו לממש את רעיון ה"העצמה", לחצים של קבוצות ומגזרים באוכלוסייה לקבל מענה לצרכים הייחודיים שלהם, דבר שלא ניתן לעשותו באמצעי השידור הממלכתיים; לחצים של יזמים פרטיים, שראו את הפוטנציאל הכלכלי הטמון באמצעי השידור ותבעו לבטל את המונופול הממשלתי בתחום זה; אימוץ תפישות של "כלכלת השוק" ושל תחרות חופשית על ידי ממשלות ומפלגות; פיתוח טכנולוגיות חדשות שמזערו את ציוד השידור והוזילו אותו ועוד.

הטיעון המרכזי לטובת הטכנולוגיה החדשה של הכבלים הוא שהיא מאפשרת שידור של עשרות ערוצי וידאו ומונעת בכך צילה להתערבות ולפיקוח של השלטון בנימוק שהופעל לגבי השידורים באוויר, קרי: המחסור בתדרי שידור. חידושים טכנולוגיים נוספים שהופיעו בד בבד עם הטלוויזיה בכבלים היה הווידאו טייפ הביתי (VTR) והמצלמה הביתית שאפשרה יצירה ביתית של "טלוויזיה".

ההגדרה הממזה ביותר של הרעיון הגלום בשימוש בטכנולוגיות התקשורת החדשות היא "אמצעי תקשורת אלטרנטיביים",²⁰ כלומר -

המסחריים, להתחשב בשיקולי רייטינג, למרות שלכאורה היו אמורים להיות משוחררים משיקולים כאלה, והתוצאה היא צמצום במגוון הדעות ופגיעה בגיוון התרבותי המוצעים לצופים.

במקביל וללא קשר ישיר לדיון בתפקודן של מערכות תקשורת ההמונים העלו תנועות חברתיות את רעיון ה"העצמה" (Empowerment) כדרך להוצאתו של הפרט מהרגשה וממצב של חוסר אונים ביחס לעצמו, לסביבתו החברתית והקהילתית. ההגדרה של רעיון ה"העצמה" מתייחסת לתהליך שבו משיגים בני אדם יכולת וכישורים לשלוט על החלטות החשובות בחייהם, להגדיר את עצמם ולעצב את זהותם. ה"העצמה", כאמור, היא פרטנית וקהילתית גם יחד.²¹ החיבור לתקשורת ההמונים של רעיון ה"העצמה" מתייחס לשני היבטים הסותרים למעשה אחד את השני: מצד אחד יש הטוענים כי כפועל יוצא מן התהליכים העוברים על תקשורת ההמונים בעידן האחרון: ריכוז הבעלות בידי אוליגופולים על לאומיים, המיסחור, אובדן העצמאות המקצועית של העיתונאים, האחדה של תכנים והצפה של תכנים המכוונים למכנה המשותף הרחב ובהכרח הגמוני מאוד, ועל כן אמצעי התקשורת גורמים לאי-העצמה (Disempowerment) של הפרט. הפרט ניזון ממידע המוגש לו באופן שלא מאפשר לו לקחת חלק בקבלת החלטות החשובות - ההיפך מן המצב אליו שואף תהליך ה"העצמה". מצד שני, ניתן להתייחס לאמצעי התקשורת ככלי חשוב בהעצמה, אם מגדירים את הזכות להשתמש בהם כאחת מזכויות האזרח,

ארצות הברית, כאשר באחרונה מודגש במיוחד חופש הגישה (Access) למרחב הציבורי ואילו באירופה מודגשת יותר הנוכחות וההשתתפות (Participation) במרחב זה.

המחקר האמפירי על הטלוויזיה הקהילתית מתאפיין עד כה באי גיבושה של הגדרה משותפת למהותה. עיקר המחקר בתחום מתמקד בתיעוד ובניתוח הפעילות בשטח וייחוסה לתיאוריות שונות מתחום מדע המדינה, הסוציולוגיה וחקר התקשורת תוך התייחסות להיבטים מוסדיים, חוקיים, ארגוניים, הפקה והפצה של תכנים ואופנים של הפרטים והקבוצות הפעילים. המעט שנחקר באשר למידת החשיפה של הצופים לשידורים, וכמובן גם ההשפעה של השידורים, מפורסם לעתים נדירות. לחסר זה סיבות אידיאולוגיות ומעשיות. מבחינה אידיאולוגית נטען כי אין חשיבות להיקף החשיפה מאחר שחשיבות השידור בעצם קיומו ומבחינה מעשית לא מצויים המשאבים לביצוע מחקר. כן קיים קושי מעשי למדוד שידורים הנצפים על ידי קהל קטן יחסית ומקומי בהכרח, בשל מרחב ההפצה של הטלוויזיה הקהילתית.²⁷ הדיון להלן בתקשורת הקהילתית ובאמצעי התקשורת הקהילתיים יוצא מתוך הגישה הפונקציונלית, והעיסוק בגישה האלטרנטיבית-ביקורתית יהיה רק במקום שבו שתי הגישות הללו מתנגשות או חופפות.

הטלוויזיה הקהילתית - עקרונות פעולה

התקשורת הקהילתית ככלל, והטלוויזיה הקהילתית כחלק ממנה, אמורה, כפי שכבר צויין לעיל, לאפשר מימוש של שלושה עקרונות: נגישות, השתתפות וניהול עצמי.²⁸

משמעות הנגישות²⁹ היא מתן האפשרות של גישה ושימוש באמצעי תקשורת ההמונים לאזרחים כפרטים ולקבוצות בעלות צרכים ייחודיים, כדי לאפשר מימוש הזכות לביטוי גם באמצעי התקשורת האלקטרוניים ולא רק הכתובים, היא "הזכות לתקשר" וכן מתן ביטוי לפלורליזם בחברות רב-תרבותיות. הנגישות נועדה לאפשר ליחידים לנצל את מערכות התקשורת, ואף לעוררם לעשות זאת, כדי לאפשר לציבור לא רק לתת משוב אמיתי ויעיל על השידורים, אלא גם להשתתף בתהליך התקשורת ובידיון הציבורי.³⁰ ההשתתפות פירושה מעורבות פעילה של קבוצות ויחידים בתכנון, בהפקה ובשידור של מסרים המועברים באמצעות הטלוויזיה. ההשתתפות משמעותה גם הפקת התכנים בידי אזרחים שאינם אנשי מקצוע. ניהול עצמי משמעותו צורת השתתפות מתקדמת, שבה יש ליחידים ולציבור הזדמנות לקבל החלטות, לתכנן פעולות ולהשתתף בקביעת מדיניות. מילוי עקרונות אלו אמור להוות בסיס לרעיון "העצמת הקהילה", לא רק באמצעות פעילות של יחידים אלא במשמעות של קהילה שלמה.³¹ הניהול העצמי מטרתו גם מניעת מעורבות של הכלכלה והפוליטיקה בתהליכי ההפקה וההפצה.³²

החוקרים הולנדר וסטפרס מציעים הגדרה קונסטואלית ומחקרית שתשמש את היוצרים ואת החוקרים גם יחד, ואנו מציעים לאמץ אותה גם לדיוננו. לפי הצעתם יש לראות את הקהילה כמסגרת חברתית ואת הפרטים החברים בה כמסגרת הרלבנטית למחקר.³³ על פי גישה זו התקשורת הקהילתית היא חלק מן המרקם המבני של הקהילה וחלק מיחסי הגומלין שבין הפרטים לבין הקהילה. אמצעי תקשורת ההמונים הם רק מרכיב אחד במכלול של ערוצי תקשורת שמטרתם להוות במה

אמצעי תקשורת שאינם מופעלים על ידי ארגונים גדולים וממוסדים, אלא על ידי בודדים וקבוצות. מהות התפישה האלטרנטיבית היא שקהילות ובודדים, שאינם זוכים כיום לביטוי, יכולים לבטא את עצמם, הן כלפי פנים (בתוך הקהילה) והן כלפי חוץ - לציבור הרחב. בכך, תיסלל הדרך בפני קהילות שונות (גיאוגרפיות, אתניות, תרבותיות, פונקציונליות וכדומה) לפתח לעצמן ערוצי מבע, ובמיוחד כאשר התקשורת הממוסדת אינה נותנת להם גישה לאמצעי השידור.³⁴ ההגדרה של "תקשורת אלטרנטיבית" משקפת, למעשה, את האמונה כי הטכנולוגיות החדשות הביאו עמן עידן חדש של תקשורת הממוקדת בבני אדם, והמדגישה את הרלבנטיות לקהל, בניגוד לדגם השידור ההפקתי, המדגיש את ההפקה ואת המוצר הסופי. באמונה מעין אוטופית זו אין חדש. אמונות שכאלה מתעוררות כל אימת שטכנולוגיית תקשורת חדשה נכנסת לשימוש. אין פלא, לכן, כי קולות דומים נשמעים גם עתה, כשהם מכוונים לאינטרנט ולתקשורת המחשבים בכללה.

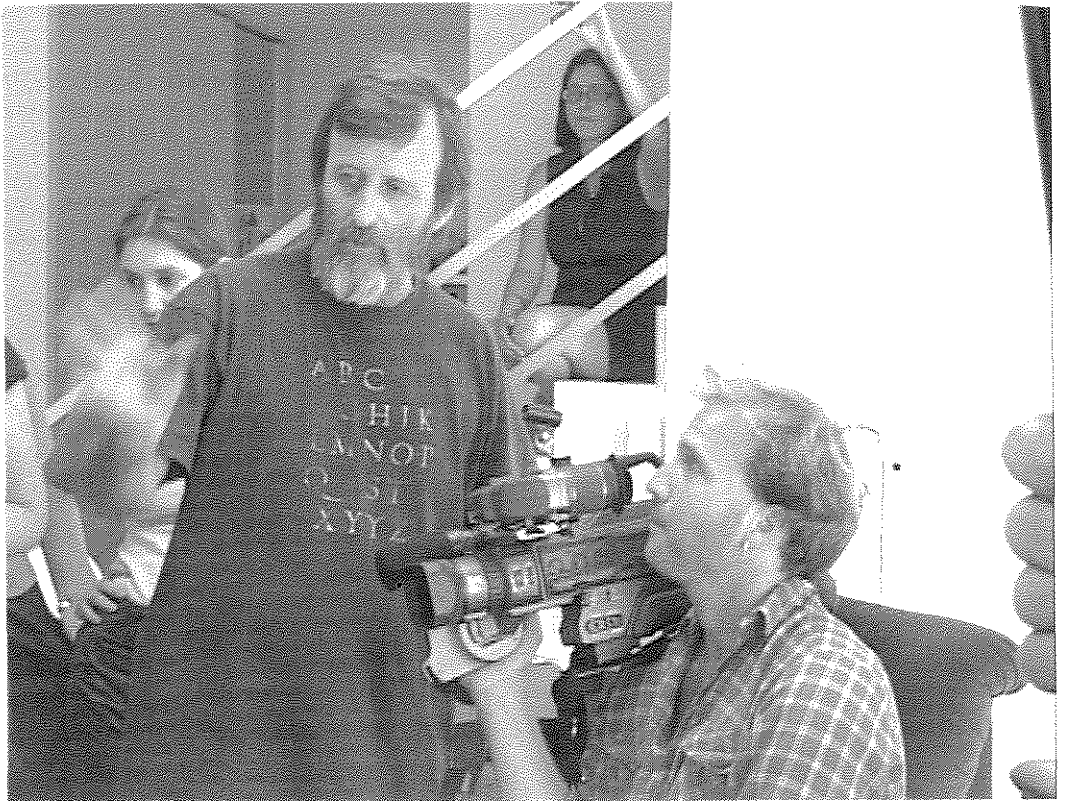
הטכנולוגיה החדשה, שיצרה את התשתית לפיתוח הטלוויזיה בכבלים, אפשרה גם את שחרור התקשורת מכבלי השלטון ואת העצמת הציבור.³⁵ פיתוח הטכנולוגיה הכין את הזירה למאבק בין שתי גישות מרכזיות בתחום התקשורת.³⁶ האחת, הגישה השמרנית של ארגוני התקשורת הקיימים, שניסתה לשמור על המבנה הריכוזי הקיים, תוך ניצול השכלול הטכנולוגי המעיד לכאורה על חדשנות והיענות לצורכי הציבור. השנייה, הגישה הדוגלת בשינוי המבנה הקיים באמצעות הפעלת לחצים, בעיקר לכיוון של דה-מסיפיקציה. הגישה השנייה מצאה את ביטויה בניסיונות לפתח דגמי תקשורת חדשים שייוודם בביזור השליטה, בהרחבת הפיקוח החברתי, בצמצום התייחוד, בהפעלת תקשורת רב-כיוונית וגמישה וכן בחלוקה צודקת יותר של העוצמה התקשורתית. כל זאת, תוך שימוש בטכנולוגיות תקשורתיות "קטנות" (כמו וידאו וטלוויזיה בכבלים) שיאפשרו השתתפות של חלקים רבים יותר בציבור ובכך גם לתרום ליצירת מבנה יותר דמוקרטי שיאפשר את הגדלת המרחב הציבורי הקיים. למעשה, מדובר במאבק בין הניסיונות לשמר ולשכלל את התכונות האופייניות לדגם "השידור הרחב" (Broadcasting) לבין ניסיון לפתח דגם תקשורת חדש, קרי - "שידור צר", או "שידור ממוקד" (Narrowcasting).³⁷

מנקודת המבט של הגישה הפונקציונלית, לטלוויזיה הקהילתית אין תפקיד חתרני או תחליפי, אלא תפקיד של אמצעי משלים ל"תקשורת הגדולה". גישה זו מצאה את ביטויה במחשבה, בארצות הברית למשל, שראתה בטלוויזיה הקהילתית מקבילה אלקטרונית לדמוקרטיה הג'פרסונית, כלומר שטח ציבורי אלקטרוני (Electronic Commons), מקום שבו יתקיימו שיוויון, חופש, ביטוי ודיאלוג דמוקרטי.³⁸ מן הראוי להדגיש כי גם במחשבה האירופית בהקשר של תפקיד התקשורת בדמוקרטיה רווח מושג המרחב הציבורי (Public Sphere) כפי שהגדירו הברנס.³⁹ המרחב הציבורי הוא המרחב שבין הפרט לשלטון ובו מתקיים הדיון הציבורי ומתעצבת דעת הקהל והוא חיוני ביותר לקיום המשטר הדמוקרטי. הגישות השונות למימוש התהליך הדמוקרטי באירופה ובארצות הברית ייחסו תפקיד שונה לאמצעי התקשורת כאשר באירופה הם פועלים במרחב הציבורי ואילו באמריקה הם הם המרחב הציבורי עצמו. בגישות שונות אלה אפשר לראות גם מקור להבדלי הגישה ביישום של הטלוויזיה הקהילתית באירופה לעומת

כמותית ואפשרות הצפייה בהם? מהי האיכות המקצועית של השידורים מבחינה הפקתית ומבחינה טכנית?

ד. בהיבט של הקהילה כגורם בהפעלה של הטלוויזיה הקהילתית: קשרים עם הקהילה וכיצד באים צורכי הקהילה לידי ביטוי בהפקה ובתגובה? באיזו מידה מעורב בעל הזיכיון בכבלים במימון, בהפעלה ובתכנים? מה מידת המעורבות של רשויות ממשל מקומיות בהפעלה ובתכנים של השידור? מה מידת המקצוענות הנדרשת מהמפיקים? מה מאפיין את הגישה לערוץ - גישה פתוחה או גישה מוגבלת.

ה. בהיבט של הקהילה כקהל אקטיבי ומשתתף פעיל בתכניות ומגיב עליהן ומקהל פסיבי הצופה בהן: מהן אפשרויות הקהל ליטול חלק בשידורים כמביע עמדה בשידור? מהן דרכי התגובה הנוספות? מה היקף הצפייה בשידורים? מה מידת ההשפעה

גדי, הבנאי, בפעולה, בעת צילום קטע לתוכנית

של השידורים?

הקריטריונים הללו יסייעו לנו לבחון את יישום הרעיון של טלוויזיה קהילתית בעולם כמו גם בגיחות הדגם הישראלי ובדרכי יישומו.

הטלוויזיה הקהילתית - הרעיון ומימושו

בהתבסס על הספרות המחקרית והספרות המקצועית, אפשר לסווג בהכללה את דפוסי הארגון של טלוויזיה קהילתית בעולם ואת דרכי הפעלתה לשלושה דגמי-אב עיקריים:³⁴

1. הדגם של ערוץ הגישה (Access Channel). דגם זה מאופיין בכך שהוא מעניק לאזרחים אופציה לממש את זכותם לתקשר,³⁵ ובעיקר להביע את דעתם, והדוגמה האופיינית ביותר לדגם זה הוא "ערוץ הגישה" במנהטן שבניו יורק. הערוץ הגיו יורקי מאפשר לכל אזרח להביע את דעתו או להציג בשידור את עצמו או נושא המעניין אותו, וזאת במסגרת מגבלות הקבועות בחוק (כמו איסורי לשון הרע, פורנוגרפיה ועוד). למעשה, מדובר בביטוי אישי פרטני, שהוא מעין מקבילה טלוויזיונית לפינת הנואמים בהייד פארק שבלונדון, כאשר המצלמה והמיקרופון מחליפים את הדוכן שאותו מביא עמו הנואם בלונדון. הנאימון להפעלת הערוץ ולמתן השירותים הטכניים לאזרחים המבקשים לשדר את דבריהם נעשה על ידי הזכיון להפעלת שידורי טלוויזיה בכבלים באזור, והיקפו הוא פועל יוצא של כושר המיקוח של

לתקשורת הציבורית המאפשרת מתן ביטוי פומבי למידע האמור להיות משותף לכלל הפרטים החברים בקהילה וליצור את המרחב הציבורי הקהילתי. גישה מחקרית זו מציעה אבחנה ברורה בין ההיבטים המוסדיים והארגוניים, שהם פועל יוצא של המודל הרעיוני המהווה בסיס להפעלת אמצעי התקשורת הקהילתיים בתרגומו החוקי והארגוני-הפעלתי, לבין הדיון בפורמטים ובתכנים של השידור ודרכי התפקה וההפצה שלהם בהקשר לצרכים של הקהילה, וזאת - כפי שהם מבוטאים, בדרכים שונות, על ידי החברים בקהילה.

על פי גישה זו צריך המחקר להתייחס לכלל מסגרת שבה פועלת טלוויזיה קהילתית על פי הקריטריונים והשאלות הבאות:

- א. בהיבט המוסדי: מהי נקודת המוצא התיאורטית להפעלה? האם קיימת מעורבות ממשלתית בהפעלה ואם כן - מה טיבה? האם קיימת מסגרת חוקית ואם אכן כן - מה רמת הפירוט שלה?
- ב. בהיבט הארגוני: מהי שיטת הארגון? מי שולט באמצעים ובתקציבים להפעלה? מהו אופן הניהול והתפעול השוטף? מי המפעילים של הערוץ ומי המפיקים של התכנים?
- ג. בהיבט התוכני: מי מגדיר את המטרות של הפעלת הערוץ ומהן המטרות שהוגדרו? מהי הגדרת קהל יעד? מהם הפורמטים של השידור? מהם הנושאים והתכנים של השידור? מה היקף השידורים מבחינה

הרשות המקומית בדיונים הקודמים להענקת הזיכיון.³⁶
 2. הדגם של "הערוץ הפתוח" (Open Channel), מקורו של הדגם הוא בגרמניה, והוא מאפשר ליחידים ולקבוצות להתבטא בעניינים הקשורים בדרך זו או אחרת לקהילה. המימון לפעולת הערוץ מגיע מאגרת השידור, המיועדת ברובה למימון השידור הציבורי. "הערוץ הפתוח" נמצא באחריות רשות השידור של המדינה-המחוז ("לנדר"), אך האחריות לתוכן השידורים היא על המשך בלבד. הרשות לשדר בערוץ זה ניתנת, בדרך כלל, לתושבי המקום בלבד.³⁷

3. הערוץ הקהילתי (Community Channel), דגם זה הוא, במידה רבה, היפוכו של "ערוץ הגישה". אף שגם ערוץ זה מעניק גישה לקבוצות וליחידים, הרי הדבר אינו נעשה כדי לתת להם אפשרות לביטוי אישי או קבוצתי, אלא כדי להשתתף בצורה פעילה בחיים הקהילתיים. האחריות על השידור, בדגם זה, מוטלת על בעל הזיכיון באזור, וממילא נגזרות מכך גם מגבלות תוכן המוטלות על מי שמבקש להשתמש בערוץ. מקורות המימון לדגם זה הם מגוונים, והמימון עשוי לבוא ממקורות ממשלתיים, ציבוריים ואף מסחריים. דגם זה מאפיין את השידור בקנדה,³⁸ בחלק ממדינות אירופה³⁹ ובמידה רבה גם בישראל.

כל דיון בדגמים השונים של התקשורת הקהילתית (ולענייננו: הטלוויזיה הקהילתית) מחייב הבחנה בינם לבין התקשורת האלטרנטיבית (Alternative Media). בעוד שכל אחד מן הדגמים מציע הן מסגרת מבנית והן מסגרת תכנית משלו לשידורים הקהילתיים, הרי עניינה של התקשורת האלטרנטיבית הוא למעשה בתוכן בלבד, כשהיא עושה שימוש בטלוויזיה הקהילתית, אך לא רק בה, כדי להפיץ את מסריה. כאשר התקשורת האלטרנטיבית משתמשת גם בערוץ אלטרנטיבי, כמו עתון מחתרתי, רדיו פיראטי או אתר אינטרנט, ניתן לראותה כתקשורת מחליפה לתקשורת הקיימת ואילו כאשר התקשורת האלטרנטיבית משתמשת בערוצים קיימים להפצת תכנים שהופקו באופן עצמאי, כי אז אפשר לראותה כתקשורת משלימה. השימוש הנרחב שחסידי התקשורת האלטרנטיבית עושים ברשת האינטרנט, וכן בערוצי תקשורת אחרים, רק מחדד את הצורך להגדיר את הגבולות בינה לבין תקשורת קהילתית המופעלת באמצעות טלוויזיה. הגדרה ברורה חיונית משום שבמצב הנוכחי השימוש במונח "תקשורת אלטרנטיבית" הוא גמיש, ואולי אף אמורפי, ובעיקר לא חד-משמעי. שכן, הגדרת סוג מסוים של תקשורת כ"אלטרנטיבית", גורמת להכללה חסרת חדות ועידון, בעיקר משום שהשימוש במונח "אלטרנטיבי" משמש כיום להגדרה כוללת של "משהו אחר" - מקומי לעומת ארצי, חוקי לעומת לא-חוקי, פרטי לעומת ציבורי וכיו"ב - אך אינו משקף את המשמעויות המלאות הגלומות ב"תקשורת האלטרנטיבית" האוטנטית.⁴⁰

למעשה, מבקשת התקשורת האלטרנטיבית לנצל את הערוץ הקהילתי, שנועד במקורו לאפשר גישה ליחידים ולקבוצות כדי להביע את דעתם, או להשתתף בחיי הקהילה, לפעילות בתחומים שונים ומגוונים, החורגים במקרים רבים מתחומי הקהילה המוגדרת. זהו ניסיון לשלב בין תקשורת אלטרנטיבית אוטנטית, המחפשת לעצמה ערוצי ביטוי, לבין תקשורת קהילתית, תוך ניצול הכלים והמשאבים שהועמדו לרשות האחרונה. כדי להעניק לניסיון נופך ציבורי מנסה לעיתים התקשורת האלטרנטיבית גם להציע פורמטים שידוריים חדשים.⁴¹

שטיין,⁴² המסתמכת על ברבר,⁴³ מציעה לבחון את הפעילויות של התקשורת האלטרנטיבית על פי מידת התייחסותן להיבטים הבאים: א. קביעת סדר היום הציבורי; ב. מתן ביטוי להדדיות, קרבה וחום אנושי ביחסים החברתיים בין קבוצות בחברה; ג. שימור האוטונומיה של קבוצות; ד. נוכחות וביטוי עצמי; ה. הגדרה והמשגה מחדש; ו. בניית זהות קהילתית.

הטלוויזיה הקהילתית בישראל

הטלוויזיה בכבלים נכנסה לבתיהם של אזרחי המדינה בראשית 1990, אך כבר קודם לכן נעשה שימוש בטכנולוגיה זו כדי לאפשר לקהילות מוגדרות למצוא תלופות לאמצעי התקשורת האלקטרוניים הכלל-ארציים. כך, כדוגמה, הופעלו שידורי וידאו במעגל סגור בקיבוצים ובכל רחבי הארץ הוקמו תחנות טלוויזיה פיראטיות.

שילוב של אינטרסים פוליטיים, כלכליים וחברתיים הניע את הממסד הפוליטי לצקת תשתית חוקית שתאפשר הפעלה ממוסדת של טלוויזיה בכבלים, במטרה להרחיב את מגוון השידורים וליצור ערוצי תקשורת קהילתיים המבוססים על שימוש בטכנולוגיה החדשה. השדולה שניסתה לקדם את החקיקה הורכבה בעיקר מחברי כנסת ומראשי ערים ורשויות מקומיות, שהאמינו בחיוניותה של הטלוויזיה המקומית-קהילתית, בדומה למקומונים, כערוץ תקשורת לציבור הבוחרים שלהם. בעיקר בגלל ההתעלמות של הטלוויזיה הכללית מהם ומבעיותיהם. הטלוויזיה המקומית-קהילתית נתפשה על ידם גם ככלי עזר לשלטון המקומי, שניתן להשתמש בו כדי לשפר את השירותים לאזרח ואת ערוצי התקשורת עם התושבים המקומיים.⁴⁴ היזמה לא נתפשה כאיום על הסטטוס קוו התקשורתי הקיים, והצעת החוק - בדמות תיקון לחוק הבזק - שהוגשה באמצע שנות ה-80 על ידי חבר הכנסת מאיר שיטרית, עברה בקלות יחסית. מטרת התיקון הייתה לאפשר הקמת מערכת טלוויזיה קהילתית בשכונות ובעיירות הפיתוח על בסיס התקדים של הקיבוצים.⁴⁵ הקיבוצים מצדם המשיכו לקיים ולפתח את המערכת העצמאית של השידורים הקהילתיים.⁴⁶ ביולי 1986 אישרה הכנסת את הצעת החוק שהסדיר למעשה את הקמת הטלוויזיה בכבלים בישראל, כתיקון מס' 4 לחוק הבזק.⁴⁷

התיקון בחוק, והתקנות מ-1987 שנקבעו בעקבותיו, מטילים מגבלות רבות על השידור בכבלים.⁴⁸ על פי קביעת המועצה לשידורי טלוויזיה בכבלים חולקה המדינה ל-31 אזורי שידור (שעד מהרה צומצמו ל-30), כאשר כל זכיון שזכה במכרז להפעלת טלוויזיה בכבלים באזור שנתפש מראש כרווחי חויב להפעיל שידורים גם באזור פחות רווחי. החלוקה הגיאוגרפית של אזורי הזיכיון יצרה פסיפס מלאכותי שמנע מראש אפשרות לתת מענה לצרכים ייחודיים של קהילות מוזהות. מגבלות אחרות קבעו כי הטלוויזיה בכבלים תהיה מנועה מלעסוק בפוליטיקה מקומית וכי ייאסר עליה לשדר פרסומות. עם תום המכרזים התברר ששבע חברות זכו בזיכיונות בכל רחבי הארץ, אך במשך השנים נצטמצם מספר הזכיינים בהדרגה לשלושה, ובשנת 2001 נוהלו מגעים לאיחוד שלוש הזכייניות לחברה אחת.

כבר בתיקון לחוק הבזק ניתנה תשומת לב לשידורים הקהילתיים, באשר מטרת המחוקק היתה ששידורים אלה יתנו ביטוי להיי קהילה ולפעילות החברתית המתקיימת בה, וכי השידורים יעסקו בעניינים

כגון: אירועים מקומיים וקהילתיים, טיפוח גאווה קהילתית, מתן ביטוי לתושבים ועוד.⁴⁹ רוח המחוקק וניסוח הכללים להפעלת השידורים הקהילתיים מלמדים כי לנגד עיני היוזמים עמד דגם של ערוץ קהילתי הפועל ברוח הגישה הפונקציונלית. דגם זה שונה במהותו ובאפיוניו מ"הערוץ הפתוח" הגרמני או מ"ערוץ הגישה" האמריקני.

מבנה השידורים הקהילתיים

הסדרת שידורי הטלוויזיה בכבלים והפיקות עליהם הופקדו, לפי חוק הבזק, בידי מועצה ציבורית (המועצה לשידורי טלוויזיה בכבלים⁵⁰), והיא אחראית גם ל"קיום שידורים קהילתיים באזורים". אולם, הרכב המועצה,⁵¹ ובעיקר דרך המינוי שלה, מלמדים כי הממשלה לא הייתה מוכנה לשמוט מידיה את הפיקוח האמיתי על הטלוויזיה בכבלים,

צילום והקלטה בבית פרטי, ללא הכנות מרובות

לאלימות, גזענות, פורנוגרפיה, הוצאת דיבה וכדומה), למניעת שידורים מטעם מוסדות ממשלתיים ורשויות מוניציפליות וכן מניעת שידורים בעלי תוכן פוליטי, תעמולתי או מסחרי. בעל הזיכיון אחראי גם על שמירת כללי האתיקה, והוא רשאי שלא לשדר משרד קהילתי שאינו עומד במבחן האיכות הטכנית.

אשר למקורות המימון ולאמצעים להפקת השידורים הקהילתיים נקבע שעל בעל הזיכיון לאפשר לגופים המשדרים להשתמש בציוד ובאולפן שלו (בתמורה לעלות הישירה בלבד) וכן לסייע לגופים אלה ולהדריכם בשימוש בציוד ובהפעלתו. שתי התפתחויות מאוחרות יותר בנושא המימון נועדו להקל על הפקת שידורים קהילתיים. האחת - היתר להנהגת שידורי חסות, שמשמעותו רשות לגייס כספים מגורמים ומגופים שונים, והשנייה - תמיכה כספית ישירה של המועצה לשידורי כבלים בגופים המשדרים. משנת 1994 מחלקת המועצה כשלושה מיליון ש"ח מדי שנה, שמקורם בכספי התמלוגים המועברים על ידי זכייני הטלוויזיה בכבלים לאוצר המדינה. חלוקת הכספים מתבצעת בפועל, על פי קריטריונים מוגדרים מראש, באמצעות ועדת התמיכות של משרד התקשורת.

מימוש השידורים בפועל

הפעילות הממשית והמשמעותית של הפקה ושידור במתכונת קבועה

ומעמדה של המועצה הציבורית היה נחות לעומת מעמדם של הגופים הציבוריים המפקחים על ערוצי השידור האחרים - רשות השידור או הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו.⁵²

החוק הסמיך את המועצה להקים ועדות אזרחיות מייעצות בכל אזור שלגבי ניתן זיכיון לשידורים בכבלים. נקבע כי בכל ועדה אזרחית יהיו 11 חברים מתנדבים, תושבי האזור, שבאים מתחומי החינוך, התרבות, התקשורת האמנות והחברה. תפקיד הוועדה המייעצת לעניין השידורים הקהילתיים נקבע במפורש בכללי הבזק (שידורי בעל הזיכיון, התשמ"ח-1987) כדלקמן: "לקבל ממוסדות קהילתיים הצעות ופניות להפקת תוכניות קהילתיות ולתאם עם בעל הזיכיון מהלך הפקתן ומועדי שידורן של תוכניות אלו על פי כללים שקבעה המועצה."

כללי הבזק (שידורי בעל הזיכיון), שנקבעו מכות החוק, קובעים גם כי נדרש אישור מראש של המועצה כדי להימנות עם הגופים המשדרים וכן נקבעו הקריטריונים לקבלת האישור.⁵³ גופים כאלה יכולים להיות משני סוגים: הראשון, מוסד חינוכי (המוגדר כבית-ספר או מוסד להשכלה גבוהה), והשני - מוסד קהילתי (מרכז קהילתי, מתנ"ס וכל מוסד ציבורי העומד בתנאים שנקבעו).

החוק קובע גם את האחריות ואת החובות של בעלי הזיכיון ביחס לתוכנם של השידורים הקהילתיים. מבחינת המחוקק, בעל הזיכיון הוא האחראי למניעת שידורים שיש בהם עבירה על החוק (כגון הסתה

ארגון יוצאי אירן, המפיק תוכניות (בפרסית ובעברית) המהוות חלק לתרבותם של יוצאי אירן בארץ; esra (ארגון הגג של יוצאי המדינות האנגלו-סכסיות) המשרד תוכניות באנגלית ועוד.

פעולת הוועדות האזוריות

על פי החוק המקורי והכללים שנלוו אליו ונוסחו כתקנות הוקמו, כאמור, ועדות אזוריות. הוועדות נועדו לשמש שלוחות אזוריות של המועצה (הארצית) לשידורי טלוויזיה בכבלים, והן היו אמורות למלא תפקיד כפול: מצד אחד - לייצג את הציבור בפני המועצה הארצית, ומצד שני - לייצג את המועצה בפני בעל הזיכיון האזורי-מקומי. בפועל התגבשו שני תחומי פעילות: האחד, טיפול בתלונות או בהצעות של התושבים כלפי בעל הזיכיון; והשני - טיפוחם של השידורים הקהילתיים וקידומם.

למעשה, הוועדות האזוריות כמעט ולא פעלו או שרישומן לא ניכר. כדי לנסות ולהעלות את השידורים הקהילתיים על דרך המלך הוקמו ב-1996 ארבע ועדות היגוי אזוריות, שהוגדרו כניסיוניות, ואשר הורכבו מאנשי מקצוע ואקדמיה. בעקבות הלקחים מפעולתן של ועדות אלה עוצבו מחדש הכללים להקמת הוועדות האזוריות ולפעולתן. במקום הרעיון המקורי של ועדה לכל אזור שידור הוקמו עד עתה ארבע בלבד: בתל אביב וגבעתיים, בירושלים, בחיפה ובאזור השרון (ניסיון מתמשך להקים ועדה לדרום ולנגב לא מומש). גם הרעיון שחברי הוועדות יהיו נציגי הציבור הרחב וישמשו לו לפה, הומר במבנה ארגוני לא-ייצוגי: הוועדות, שכל אחת מהן מנתה שבעה-תשעה חברים, מונו על ידי המועצה לשידורי טלוויזיה בכבלים. גם השינוי המבני לא הביא את התוצאות המקוות. הוועדות מתכנסות באורה לא סדיר, ובפועל כמעט ולא מתקיימת אינטראקציה, ישירה או עקיפה, עם התושבים. כך, כדוגמה, הוועדה באזור תל אביב קיבלה במשך שנתיים שתי פניות בלבד - וזאת, למרות שידור של שקופיות וכן מודעות במקומונים, שקראו לתושבים לפנות לוועדה ולהסתייע בה: האחת, שעניינה תיקוני לשון בשידור, והשנייה, בקשה להצטרף לצוות ההפקה של שידורים קהילתיים. שידור חי לעידוד ההשתתפות הפעילה בשידורים הקהילתיים שיומה הועדה בעידוד המועצה הארצית ובשיתוף עם חברת "תבל", הזכיינית באזור, הביא פניות ספורות בלבד.

מעורבות הגורמים השונים בשידורים הקהילתיים

גורמים שונים מעורבים, להלכה ולמעשה, בשידורים הקהילתיים, בנוסף לקבוצות לגופים העוסקים בהפקה ובידור. פעילות זו אינה חד-ממדית. מצד אחד, היא תורמת לפיתוח השידורים הקהילתיים ולטיפוחם, אך מצד שני היא בולמת יזמות מקומית, בעיקר בגלל עודף ריכוזיות ובירוקרטיה.

הגורם המרכזי שפעילותו מקדמת ובולמת בעת ובעונה אחת הוא הממשלה, על זרועותיה השונות, כולל המועצה לשידורי טלוויזיה בכבלים. הממשלה מזרימה כספים למימון השידורים הקהילתיים, הן באמצעות המועצה והן באמצעות גופים אחרים, אך במקביל היא מפעילה מערך שליטה ריכוזי, ברמה המבנית והתכנית, המקשה על פעילות קבוצות וגורמים המבקשים להשתתף בשידורים הקהילתיים. הרשויות המקומיות, לפחות מקצתן, מגלות עניין רב בשידורים

של שידורים קהילתיים החלה באמצע שנות ה-90, כאשר גופים שונים, כולל המועצה לשידורי טלוויזיה בכבלים, החלו לעודד קבוצות באוכלוסייה להפיק ולשדר שידורים קהילתיים. על פי נתוני המועצה פועלות כיום בישראל כ-200 קבוצות,⁶⁶ שכל אחת מהן משדרת בממוצע פעם בחודש מגוון טלוויזיה מקורי בן כשלושים דקות.

את הגורמים המשדרים בקביעות בתחום הטלוויזיה הקהילתית בישראל אפשר לחלק, למעשה, לשתי קבוצות עיקריות על פי המוגדר בתקנות: מוסדות הינוך ומוסדות קהילתיים.

הקבוצה הראשונה כוללת בתי ספר או מוסדות להשכלה גבוהה, ובעיקר כאלה שיש בהם מגמות לתקשורת ו/או לקולנוע. מקצתם משדרים באופן קבוע, בפורמט מגויני או בשידורים חיים במשבצות שידור קבועות. בין מוסדות ההינוך הפעילים בתחום זה: בית הספר לתקשורת של המסלול האקדמי של המכללה למנהל בתל אביב; מכללת בית ברל; כפר הנוער על-שם מוסינזון בהוד-השרון; וכן בתי-ספר תיכוניים בכפר-סבא, ברעננה ובמקומות יישוב אחרים.⁶⁷

בקבוצה השנייה, של המוסדות הקהילתיים, כוללים המתנ"סים הקשורים לחברת המתנ"סים: כ-50 מבין כ-180 המתנ"סים ברחבי הארץ משדרים באופן קבוע. החברה למתנ"סים רואה תשיבות בעצם ההשתתפות של תושבי המקום בפעילות התקשורתית, כאשר פעילות זו נועדה בראש וראשונה לרווחת התושבים, כשהיא מציעה פעילות לשעות הפנאי בתחום המאפשר בנוסף לכך גם לתת ביטוי תקשורתי למקום ולקהילה וכן לתופעות שאינן זוכות לסיקור ולבולטות באמצעי התקשורת הרגילים.

בקבוצה של המוסדות הקהילתיים אפשר לזהות, נוסף למתנ"סים, מספר מסגרות פעולה בולטות, ואלה הן:

קבוצות גמלאים. הפעילות בקרב הגמלאים בתחום הטלוויזיה הקהילתית החלה בשנת 1990 עם הקמת קבוצות ביהוד, ברחובות, בתל אביב ובצפון הארץ (שם חברו מספר אגודות מקומיות המפיקות ביחד את התכנית "גיל הצפון"). קבוצות אלה הוקמו ביזמת המרכז האורקולי לקישור והאגודה לפיתוח שירותים למען הקשיש בישראל (אש"ל), כאשר הקו המנחה הוא שהגמלאים-תקשורתיים יפיקו וישדרו תוכניות על נושאים הקשורים להם ואשר אינם זוכים לטיפול באמצעי התקשורת האחרים. כיום משדרות במסגרת זו, שאינה קשורת לחברת המתנ"סים, כ-17 קבוצות של גמלאים. אחדות מהקבוצות מפיקות, נוסף למגזינים קבועים, גם שידורים ישירים מאולפן המאפשרים לצופים-הגמלאים להגיב בשידור חי על נושאים שונים.

מרכזי תקשורת עירוניים. מספר עיריות ורשויות מקומיות הקימו מרכזי תקשורת עצמאיים, שבמסגרתם פועלות קבוצות נוער ומבוגרים המפיקות שידורים קהילתיים. מרכזים כאלה קיימים בדרך כלל במסגרת מתנ"סים, שאינם נמצאים בשליטה מלאה או חלקית של החברה למתנ"סים. דוגמה לכך הוא המרכז הקהילתי העירוני "ביכורי העיתים" בתל אביב, שבמסגרתו פועלות מספר קבוצות של נוער, מבוגרים וגמלאים. פעילות דומה מתקיימת ב"בית רוטנברג" וב"בית מילר" בחיפה. בירושלים מפעילות שש המנהלות השכונתיות שידורים קהילתיים. פעילות דומה מתקיימת גם בערים וביישובים נוספים במרכז ובפריפריה כדוגמת מרכז התקשורת הקהילתי הפועל בדימונה.⁶⁸ ארגונים אחרים. מספר עמותות קיבלו אישור לשידור, ביניהן:

לשידור מצד יחידים, ואם כן – מה היקפו? לבדוק את יכולתם של הגופים שבאמצעותם ייערך השידור לענות על צרכי היחידים וכן לספק את הציוד הנדרש להפקה ולשידור; לבחון אם תכני השידור עומדים בכללי האתיקה; לבחון את הנגישות של יחידים למרכז השידור ואת היחס שמרכזים אלה מגלים כלפי יחידים; לבחון את הכמות והאיכות של התוצרים המופקים על ידי יחידים.

בהעדר הנחיות ברורות גיבש לעצמו כל מרכז שידורים שהשתתף בניסוי קווי פעולה לפי תפישתו ולפי הבנתו את חשיבות הנושא של שידורים ליחידים. לרשות הפונים למרכז השידור הועמדה האפשרות להשתמש בהדרי העריכה, לקבל מצלמה והנחיה מקצועית. בשל בעיות תקציביות, ולא פחות מכך מהיעדר קונצפציה ברורה, לא ניתן לניסוי פרסום במסגרת תכנית אב מגובשת. הפרסום העיקרי נעשה באמצעות השידורים הקהילתיים, כאשר בחלק מהמקרים נלווה אליו גם פרסום במקומונים. במקביל, נעשו גם פניות לגופים ולמוסדות, כמו מכללות או בתי ספר שבמסגרת הלימודים בהם מפיקים סרטים קצרים, עלילתיים או דוקומנטריים, בהצעה לנתב את התוצרים שלהם לשידור בערוץ הקהילתי.

הפרסומים שנועדו לעודד מודעות ציבורית לאפשרות של שידורים ליחידים, הניבו מספר קטן של פניות, שלא עלה על עשרות. את הפניות הללו ניתן לסווג לשלוש קטגוריות עיקריות:

א. יחידים שברשותם היה חומר מצולם גולמי והם נזקקו בעיקר לשידור עריכה שהיו במרכז השידור. רבים מהפונים היו בני נוער, שכבר היה להם בעבר קשר עם המרכז, ואחרים ניצלו את ההזדמנות לקבל חינוך שירותי עריכה כדי להביא לכלל השלמה פרויקטים אישיים. ב. יחידים שפנו למרכזים ובפיהם הצעה או רעיון לתוכנית או ל"איטם", שאותן ביקשו להפיק בעצמם. הם קיבלו ציוד צילום והפיקו תוצרים שעסקו, בדרך כלל, בנושאים הקרובים ללבם ולא בנושאים הקשורים לקהילה. מניתוח הפניות מסוג זה אפשר לשרטט שני דיוקנאות של פונים. האחד, של מבוגרים, בעלי מעמד חברתי וכלכלי מבוסס, שגילו עניין בתחום או בנושא מסוים, שאותו ביקשו לתרגם לתוצר טלוויזיוני, והשני – של צעירים, בעיקר תלמידי תיכון, שלרובם היו רקע וידע מוקדמים בתקשורת או בהפקת טלוויזיה, והם ראו בניסוי משום הזדמנות להציג את עבודותיהם לציבור הרחב.

ג. יחידים שלא ביקשו להציג תוצרים תקשורתיים אישיים, אלא ביקשו להשתלב בפעילות הקיימת של המרכזים.

ראויה לציון העובדה שלא נתקבלה ולו פנייה אחת של אורחים, שביקשו לנצל את הערוץ התקשורתי החדש כדי להביע דעה חריגה ושונה, או כדי להאיר בעיות קהילתיות.

הפרוייקט הניסויי, שהחל בצעדים מהוססים, גווע בקול דממה דקה. בראשות המועצה לשידור טלוויזיה בכבלים חלו חילופי גברי, וההנהגה החדשה לא גילתה כל עניין ברעיון השידורים ליחידים. האדישות כלפי נושא זה בלטה, למשל, בעובדה שדו"ח מעקב על הפרוייקט הניסויי לא הובא כלל לדיון.

המספר הקטן של הפונים היתידים עשוי ללמד, לכאורה, על חוסר עניין בשידורים מן הסוג הזה. מצד שני, אפשר שמיעוט הפניות נבע מדרך ביצוע הפרוייקט ומהפרסום המועט שניתן לו, ועל כן אין למתור ולסתום את הגולל על הרעיון כולו. שכן, רעיון השידורים ליחידים

הקהילתיים ויש ביניהן התומכות בשידורים, אם בהקצאת מימון ישיר להפקה ואם בהעמדת משאבים וציוד להדרכה, להפקה ולשידור. אלא שלמעורבות זו של הרשויות המקומיות יש גם פן שני. המעורבות העמוקה של הרשויות בשידורי הטלוויזיה הקהילתית, כמו גם המימון הישיר הניתן להם במקרים רבים, מנטרל למעשה את הפונקציה הביקורתית של השידורים האלה, שכן גם ללא צנזורה ופיקוח תכני ישיר מצד הרשות המקומית מנעוים המשרדים מביקורת, בבחינת "לא נושכים את היד שמאכילה אותך".

בעלי הזיכיון שבהתחלה גילו תחילה הסתייגות מהפעילות בתחום השידורים הקהילתיים, החלו בהדרגה לשתף פעולה עם הגורמים הקהילתיים ואף הקצו כוח אדם ומשאבים להפקת שידורים. הביקורת על המעורבות המצומצמת של הזכיינים בתחום השידורים הקהילתיים, מופנית להלכה לכתובת הלא נכונה. למעשה, אפשר לומר שהזכיינים עומדים בתנאי הזיכיון בכל הקשור לפעילותם בתחום זה. מכאן, שאת הביקורת יש להפנות למחוקק ולמועצה לשידורי טלוויזיה בכבלים, שלא תבעו מלכתחילה מעורבות גדולה יותר של הזכיינים – בעיקר במימון ובהעמדת ציוד לרשות הגורמים הקהילתיים – כפי שנעשה במדינות מערביות שונות, ובראשן ארצות הברית. לזכיינים, מצדם, יש טיעון נגדי: האחריות על מימון השידורים צריכה ליפול על המדינה, המקבלת מחברות הכבלים תמלוגים גדולים, אך אינה מקצה סכומים הולמים למימון השידורים הקהילתיים שנועדו לרווחת הציבור.

שידורים ליחידים – ניסיון שגווע

אחת התפוקות של ועדות ההיגוי הניסיוניות, שהוקמו ב-1995, הייתה סדרה של המלצות, שנועדו ליצוק דפוסיים חדשים לשידורים הקהילתיים. מקצת מן ההמלצות יושמו, ואף קיבלו לבוש חוקי בתקנות שאושרו ב-1996, אולם המלצות רבות לא נתקבלו, בעיקר בגלל התנגדות משרד המשפטים. בין ההמלצות שלא נתקבלו: הקמת מרכזי שידור בלתי תלויים, שיופעלו באמצעות עמותות מקומיות ובפיקוח של ועדות הייעוץ האזוריות;⁵⁸ שינוי דפוסי ההקצבות הממשלתיות, כדי לאפשר הקמת מרכזי שידור וכדי לאפשר מימון פרויקטים גדולים; הגבלת המעורבות של הרשויות המקומיות, וכן של גורמים ממשלתיים וציבוריים אחרים, רק לתחום ההדרכה, כדי לאפשר עצמאות בהפקה ובשידור; אימוץ הדגם הגרמני של "הערוץ הפתוח"; ביטול האפשרות לגייס מימון מגורמי חסות; בחירת נציגי שכונות לוועדות הייעוץ ועוד.

אחת ההמלצות המרכזיות של ועדות ההיגוי היתה לאפשר גם ליחידים, ולא רק לקבוצות, לשדר במסגרת הטלוויזיה הקהילתית. ההצעה המקורית לא נתקבלה, אך הושגה פשרה שלפיה תיבחן סוגיית השידור ליחידים במסגרת פרויקט ניסויי.

הפרוייקט הניסויי, שנערך בחמישה יישובים,⁵⁹ לא זכה עד כה לתיעוד. הפרוייקט, שהחל בפברואר 1996 ונמשך כשנה, התבצע במרכזים שגילו עניין ורצון להשתתף בניסוי ואשר היה להם פוטנציאל טכני ומקצועי לאפשר שידור ליחידים. הפרוייקט לווה במחקר, שהתבסס על ראיונות עם מרכזי המרכזים שנטלו חלק בפרוייקט וכן על ניתוח התוכן של השידורים.

לניסוי הוגדרו מספר מטרות, וביניהן: לבחון האם קיים ביקוש

בידם, אינם יכולים להוות חוליה אימינה להבטחת השידורים, אם משום שלרבים מהם יש עיסוקים אחרים ואם משום בעיות אישיות הנובעות מגילם.

4. יכולת לעבוד בשיתוף פעולה בצוותים קבועים ומשתנים הפקה ושדור טלוויזיוניים הם במהותם פרי עבודת צוות. הניסיון מלמד שקיימים קשיים בהפעלת מתנדבים בעבודת צוות אינטנסיבית ויצירתית, כפי שהטלוויזיה הקהילתית תובעת. ההיכוכים והשאיפות האישיות גורמים לרבים ולטובים לנשור באמצע הדרך.⁶⁴

היש קהל לשידורים הקהילתיים?

אחת השאלות המסקרנות ביותר בנושא הטלוויזיה הקהילתית קשורה לעניין שמגלה הציבור בשידוריה. למעשה, מדובר בשאלת-על, שבה כרוכות שאלות רבות וביניהן: האם הציבור צופה בשידורי הטלוויזיה הקהילתית? האם יש הערכה לתרומה החברתית של ערוץ זה? האם האזרחים מעוניינים להשתמש בערוץ זה ואף להשתלב בו? ועוד.

השאלות הללו נבחנו במסגרת סדרה של סקרים, שנערכו ביזמת המועצה לשידורי טלוויזיה בכבלים.⁶⁵ ממצאי הסקרים לא פורסמו ברבים, והם מובאים כאן לראשונה.

הסקר הראשון נערך ביוני 1995 והקיף 744 מרואיינים, שהיוו מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית העירונית הבוגרת (מעל גיל 20).⁶⁶ ממצאי הסקר העלו כי 10% מהמשתתפים במדגם צפו מדי פעם בשידורים הקהילתיים ו-5.5% צפו בהם בתדירות גבוהה.⁶⁷

סקר נוסף, שנערך בדצמבר 1996, לא רק שחיק את הממצאים של הסקר הראשון, אלא הציב על מגמת עלייה בצפייה בשידורים הקהילתיים. הסקר החדש הקיף 3,047 מרואיינים, גם הם מדגם מייצג של האוכלוסייה העירונית הבוגרת (מעל גיל 20).⁶⁸ הממצאים העלו כי שיעור הצופים בשידורים הקהילתיים בכל הארץ עומד במוצע על 13% (השיעור המרבי היה 22%, והמוזער - 8%), כאשר הפערים בשיעור הצפייה תלויים בסוג הקהל ו/או הקהילה (למשל, גמלאים) או במקום היישוב (מרכז הארץ או יישובי הפריפריה). הממצא המרתק ביותר לימד על כך ששיעור הצופים בתדירות גבוהה (יותר מפעם אחת בשבוע) בשידורי הטלוויזיה הקהילתית - וזאת, מכלל הצופים בשידורים אלה - מגיע ל-58%. ניתוח משוקלל של הממצאים מלמד אפוא כי שיעור הצפייה בתדירות גבוהה בקרב כלל הצופים ברחבי הארץ עומד על כ-7.5%.⁶⁹ חשיבותו של נתון זה בולטת, כדוגמה, בהשוואה לנתוני הצפייה בגרמניה - העומדים על ממוצע ארצי של 5%⁷⁰ - וזאת למרות הוותק וההיקף הגדול יותר של השידורים במדינה זו.

ממצא חשוב אחר שעלה מסקרים אלה מלמד על עמדות הציבור לגבי השאלה "האם חשוב שתהיה לאזרח אפשרות להביע את דעתו (באמצעות שידורי הטלוויזיה הקהילתית)?"⁷¹ 76% מבין הנחקרים, שבתיהם היו מחוברים לטלוויזיה בכבלים, מייחסים לכך חשיבות. ממצאים נוספים לימדו כי כ-65% מאמינים שלאזרח יש השפעה על הקורה בסביבתו, כ-58% מאמינים שלטלוויזיה המקומית יש כוח השפעה יותר גדול מאשר לרדיו או לעתון המקומי ואותו שיעור של משיבים מאמינים שלשידורים הקהילתיים יש יכולת לפתור בעיות ולקדם עניינים שונים של הקהילה.

אשר למעורבות של האזרחים בתפקוד הטלוויזיה הקהילתית, ציינו

מהווה תרומה לאיכות הדמוקרטיה, גם אם השידורים עצמם אינם מתקיימים בפועל.

הפעלה על ידי מתנדבים-חובבים - נכס או נטל?

הפקת המישרים על ידי מתנדבים נועדה לממש את הזכות של כל אזרח לתקשר בחברה דמוקרטית, ללא צורך בתיווכם של אנשי תקשורת מקצועיים. אלא שמימוש הרעיון של טלוויזיה קהילתית באמצעות חובבים ומתנדבים כרוך בשורה של בעיות, שדומה כי הוגי הרעיון לא היו מודעים להן. מקצת מן הבעיות הללו הן בעיות מובנות, המציבות סימני שאלה גדולים על עצם הסיכוי לממש את הרעיון.

הפעלתה שיטתית של מתנדבים לאורך זמן, ובמיוחד בתחומים הכרוכים בהפעלת טכנולוגיות מתחכמות, אינה משימה קלה. גיוס מתנדבים אפשרי בתנאי שהמטרה והיעד יאפשרו מידת הודעות גבוהה מצד המתנדבים. מכאן, שככל שההודעות של המתנדב עם המטרות תהיה גבוהה יותר, כך יגדלו רמת המחויבות שלו ונכונותו להשקיע מזמנו וממרכו.⁶⁸

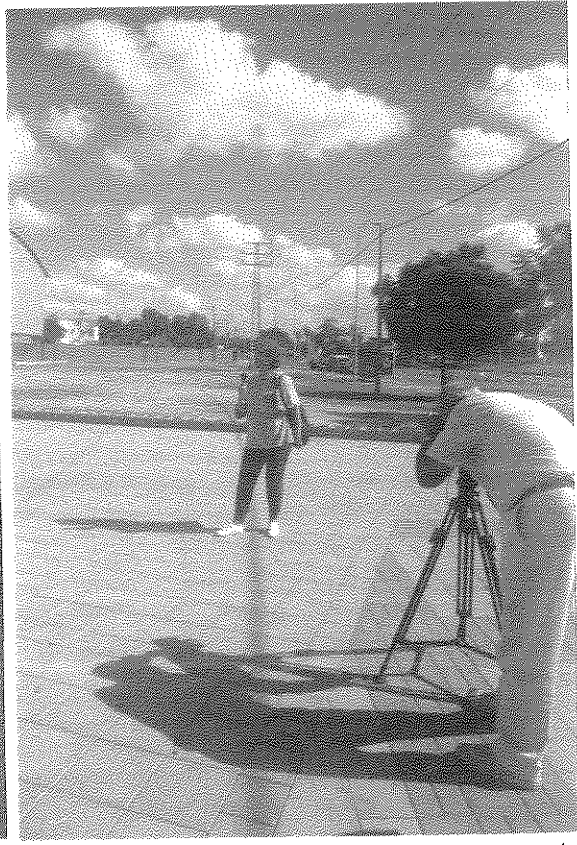
אפשר לזהות ארבע בעיות עיקריות בהפעלת מתנדבים בתחום הטלוויזיה הקהילתית:

1. הצורך בהכשרה ארוכה. בניגוד לתחומי התנדבות רבים שאינם מחייבים ידע והכשרה קודמים, מחייב העיסוק במדיום הטלוויזיוני הכשרה מסודרת, הכוללת תחומים רבים, טכניים, תכניים, אתיים וחוקיים. הכשרה כזו תובעת סבלנות מצד המתנדבים-התלמידים, ואף יכולת התמודדות עם התסכולים המלווים את תהליך העשייה התקשורתית עד להשלמת התוצר ולשידורו. אלא שלא די בהכשרה חד פעמית. ההידושים והשכלולים הטכנולוגיים מחייבים השתלמויות חוזרות ונשנות, שבצד העמקת הידע המקצועי הן תורמות גם תרומה נוספת: הגברת המוטיבציה ותחושת השייכות של המתנדבים.⁶⁹

2. ציפיות לתגמולים. העיסוק בתחום הטלוויזיה הקהילתית מחייב את המתנדב לעבור, כאמור, מסלול הכשרה הכולל לימודים מעשיים ועיוניים בתחומים מגוונים. המתנדב, המשתתף בהכשרה כזו, מצפה שעם סיומה הוא יתפוך לתקשורתן, שהופעתו על המסך הקטן תביא לו תגמולים חברתיים. בפועל, לא כל מי שמתחיל ללמוד בקורסים לטלוויזיה אכן מתאים לעסוק בתחום זה, המגלים בתוכו תביעות מקצועיות נוקשות. יתר על כן, ככל שיגדל מספר המתנדבים המעורבים בפרוייקט תקשורת, כך גדלים הסיכויים שרבים יותר יחשוו עצמם מתוסכלים על שלא קיבלו את התגמולים המצופים.

מתנדבים, ללא קשר לגילם, מצפים לתגמול בתמורה להתנדבותם. התמורה יכולה להיות בעצם נתינת ההזדמנות לבניית מסגרת חדשה המאפשרת קשרים חדשים, יצירת מסגרת חלופית למקום העבודה, מילוי חללים קיימים (במקרה של גמלאים), רכישת סטטוס חברתי ומקצועי וקבלת הערכה על פועלם.⁷⁰

3. עבודה לפי לוח זמנים קצוב. כדי לקיים נוכחות משמעותית על המסך דרושה מסגרת מחייבת של שידורים ועמידה בלוח זמנים, דבר שקשה לממשו בעזרת מתנדבים. לבני נוער מתנדבים יש עיסוקים רבים אחרים שכל אחד מהם תובע את "ליטרת הזמן" שלו, לאלה שעובדים - ובמיוחד לאלה המפתחים קריירה מקצועית - יש קושי להתחייב מראש לשעות קבועות, ואפילו הגמלאים, שלכאורה זמנם

שלוש תמונות המתעדות הכנת תוכנית של הטלוויזיה הקהילתית של גמלאי הרצליה: פגישה לקראת הכנת תסריט: דנה, רותי ושמואל מכינים את החומר (למעלה); לקראת צילום ליד הקניון החדש בהרצליה (למטה מימין); שיעור העשרה, עם המדריך ישי בונה (למטה משמאל)

אם משום
הגובעות

משתנים.
יזון מלמד
טנסיבית
השאיות

ת קשורה
על, שבה
הטלוויזיה
זה? האם
עוד.

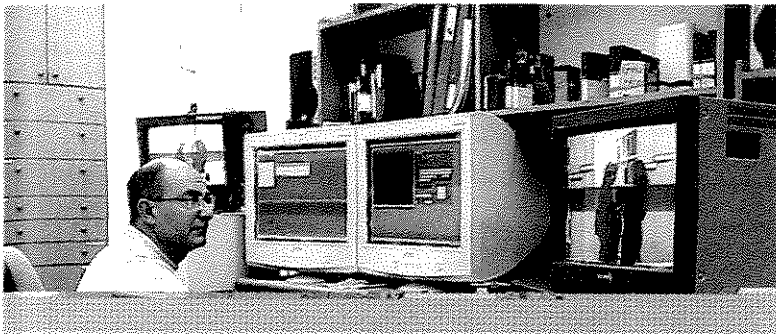
כו ביזמת
פורסמו

דיוו מדגם
ניל 20).
בשידורים

הממצאים
בשידורים
יגם מייצג
העלו כי
מוצע על
בשיעור
אוי במקום
נק ביותר
ת בשבוע)
ורים אלה
כי שיעור
מד על כ-
גי הצפייה
ות הוותק

ת הציבור
את דעתו
הנחקרים,
חשיבות.
שפעה על
ח השפעה
ל משיבים
ת ולקדם

גית, ציינו

אליק עורך את התוכנית בשלביה האחרונים, באולפן בבית ברל

הזיכיון. יוצא אפוא שהשידורים עלולים להיות מושפעים מן המגמות בהתפתחות מפת התקשורת עליהן הצבענו בפתח המאמר. ריכוז הבעלות על אמצעי התקשורת בידי מספר קטן של בעלים, למשל, שענינם בתקשורת הוא עיסקי כלכלי בלבד, בצד עסקים אחרים ואשר יש להם יכולת להשפיע על התכנים ועל השיקולים המקצועיים של העתונאים והעורכים, מעמיד בספק רב את עניינם החיובי בקיומם של שידורים קהילתיים מחד גיסא ומעלה את החשיבות של שידורים קהילתיים המשוחררים מן המערכת העסקית-כלכלית לחיובי עוד יותר לקיומו של מרחב ציבורי פתוח וחופשי מאידך גיסא.

השידורים הקהילתיים גם אינם מגותקים מתלות בשלטון, הארצי או המקומי, אדרבה – הם תלויים בהם. העובדה שהשידורים הקהילתיים אינם מתבססים על מימון עצמאי, גורמת לתלות כמעט מלאה שלהם בגופים המממנים: בממשלה (משרדי האוצר והתקשורת), ברשויות המקומיות²⁰ או בגופים ציבוריים אחרים, כמו החברה למתנ"סים. מצב דברים זה סותר את המטרות העומדות ביסוד רעיון הטלוויזיה הקהילתית, שכן היא אמורה לשמש במה חופשית להבעת דעה, ללא תלות במתווכים (אנשי מקצוע) או בגורמי מימון אינטרסנטיים. ההחלטה לאפשר לקבוצות המשדרות לממן את פעילותן באמצעות תשדירי חסות היא בבחינת לעג לרש. כיצד יכולה קבוצת גמלאים בעיירת פיתוח לגייס חסויות מבעלי עסקים בעיירה? ואם תצליח - כיצד אפשר לנטרל את מעורבות המממן בתכנים?

המגבלות על השידורים הקהילתיים אינן נוגעות רק להיבטים של הנגישות או של המימון. הגבלות אחרות קשורות, כאמור, לתכני השידורים, שכן יש מניעה מעיסוק בנושאים פוליטיים, כולל מקומיים, וזאת למרות שהטלוויזיה הקהילתית, מעצם מהותה, אמורה לאפשר עיסוק במכלול הסוגיות המקומיות, כולל סוגיות במישור הפוליטי-המקומי. דוגמה למצב דברים אבסורדי זה ניתנה במערכת הבהירות האחרונות לרשויות המקומיות ב-1998, כאשר השידורים הקהילתיים לא עסקו כלל, בגלל המגבלה החוקית הזאת, בנושא זה. האיסור על שידורים העוסקים בפוליטיקה מקומית מותיר את המגרש המקומי לתקשורת המסחרית בלבד ומונע התייחסות בלתי מתוכנת של התושבים דווקא במקום שהיא נחוצה במיוחד. יתר על כן, העובדה שמרבית הקבוצות המשדרות ממומנות ומונחות, כאמור, על ידי הרשויות המקומיות טומנת בחובה סכנה של הטיית השידורים לטובת המפלגות והגורמים הנמצאים בשלטון.

15% מהנשאלים את נכונותם ליטול חלק בהפקת שידורים קהילתיים. כ-80% סבורים שהאחריות לתוכן השידורים צריכה להיות בידי האזרחים והקהילה (ולא בידי בעל הזיכיון, או הממשל), וכ-59% הצהירו כי יצפו יותר בשידורים אם ישודרו בהם נושאים בעלי עניין ומידע על פעילות המתרחשת בקהילה. התברר גם כי יותר ממהצית הנשאלים מעוניינים לנצל את הטלוויזיה הקהילתית כדי להגיב באמצעותה - אם בשיחת טלפון, אם במכתב ואם בהופעה על המסך - על נושאים קהילתיים וחברתיים שונים.

הן היקף הצפייה בשידורי הטלוויזיה הקהילתית והן הנכונות למעורבות פעילה בה, עולים - ואולי כצפוי - ככל שתאזרחים גרים רחוק יותר מהמרכזים העירוניים ובמיוחד מגוש דן.²⁰ ממצאים אלה מצביעים על הקשר שבין הצרכים התקשורתיים של תושבי הפריפריה, שאינם מוצאים את סיפוקם בתקשורת הארצית, לבין הצפייה בשידורים והרצון להיות פעילים בשידורים הקהילתיים, וזאת לעומת תושבי מרכז הארץ המוצאים, ככל הנראה, מענה לצרכים התקשורתיים באמצעי התקשורת הארציים.

דיון וסיכום

בחינת הדגם הישראלי של הטלוויזיה הקהילתית, כפי שנקבע בחוק ועוצב באינטראקציה עם גורמים המעורבים בעשייה בשטח, מלמדת כי אין הוא דומה אף לא לאחד מן הדגמים המוכרים בעולם. הוא אינו "ערוץ גישה" בנוסח האמריקני, הוא אינו פועל על פי עקרונות "הערוץ הפתוח" בסגנון הגרמני, ואף אין הוא ערוץ קהילתי, במלוא מובן המלה, כיוון שאיננו מאפשר מילוי חלק חשוב מהתפקידים שערוץ תקשורת כזה אמור למלא.

נראה כי החשש של השלטון מיצירת תקשורת אלטרנטיבית, במובן הביקורתי והחתרני שלה, מנע אימוץ של מודלים "פתוחים" יותר. פוטנציאל המימוש של תקשורת קהילתית הוגבל מכוח החוק, משום שהוא חוסם את דרכן של קהילות שונות לממש את זכותן לתקשר באמצעות הטלוויזיה הקהילתית ואת נגישותן אליה. ההגדרה הצרה מאוד של המונח קהילה, במשמעות של קהילה גיאוגרפית או אינטרסנטית מקומית בלבד, מונעת הפקה והפצה של תכנים רלוונטיים גם לקהילות אחרות. כך, לדוגמה, נאסר שידור קהילתי כלל ארצי של קהילות אתניות, פונקציונליות ותרבותיות, אם כי במקרים חריגים ניתנו אישורים לשידורים כאלה, כמו שידור של הקהילה ההומו-לסבית בישראל, או שידור של תכניות שעסקו באהבה ובמין בגיל השלישי (שידורים אלה הופקו על ידי "גיל הצפון", בהשתתפותה של הסקסולוגית רות וסטהיימר). גם הניסוי של שידורים ליחידים לא מוצה וקשה להסיק ממנו מסקנות באשר לביקוש האמיתי להם.

הגבלות אחרות מנטרלות למעשה את הרעיונות הגלומים ביסוד תפישת התקשורת האלטרנטיבית. כך, הפיקוח על תכני השידור לא נמצא בידי האזרחים, אלא בידי בעל הזיכיון, קרי: גורם עסקי-כלכלי. יתרה מזאת: לבעל הזיכיון אין אינטרס ממשי לקדם שידורים כאלה, והוא מטפל בנושא זה רק במסגרת החובות המוטלות עליו.

התלות של השידורים בבעלי הזיכיון מכפיפה אותם, להלכה ולמעשה, לאינטרסים העיסקיים של ולשיקולים הכלכליים של בעלי

כדי להביא לשינוי במצב הקיים או לשיפורו יש צורך בשינוי מהותי בקונספציה המנחה את הפעלת הטלוויזיה הקהילתית ובכללים המסדירים כיום את פעולתה.

שאלות אלה המתייחסות לפורמטים, לתכנים, למעורבות של הקהילות והפרטים בהפקה ובתגובה וכן השיפה של הקהל לשידורים הקהילתיים, הופכות לקריטיות במיוחד להמשך קיומם של השידורים הקהילתיים לנוכח ריבוי הערוצים הטלוויזיוניים הקיים והמתהווה וכן החדירה המהירה יחסית של התקשורת הדיגיטלית. ללא יצירה של פורמטים חדשים של תוכן, הרחבת הנגישות ללא צורך בהשקעה רבה בהכשרת הפעילים, גיוון הנושאים והתיחסותם השידורים לעניינים שעל סדר היום של הקהילות, הגברת מעורבות הקהילה בהפקה ובשידור עצמו ושילוב כוחות עם אמצעי תקשורת קהילתיים נוספים כמו: עתוננים, רדיו בכבלים ותקשורת קהילתית באינטרנט, יש חשש שהשידורים יקפאו על מקומם ואולי אף יסוגו לאחור. זאת, בעת שחיוניותם לאיכות החיים של החברה בישראל ויכולתם לתרום לשיפורם נדרשת במיוחד.

לאור החשיבות הרבה להמשך קיומם ואפילו להרחבתם של השידורים הקהילתיים, יש צורך בשינוי מהותי באופן הניהול, בנגישות לשידור ולשימוש במדיום. רק שינויים כאלה יאפשרו המשך ואף הרחבת השידורים הקהילתיים בישראל. המשך הקיום של שידורים אלה באופן משמעותי, תלוי גם ביכולת לקיים פעילות המכנסת אמצעי תקשורת מגוונים לצרכים הקהילתיים עתונות כתובה, רדיו וכמוכן האינטרנט היכול להעביר חומר כתוב, קול ותמונה וכן מאפשר תגובה מיידית מהבית. לצורך המימוש של רעיון זה נדרשת ביתר שאת הקמתם של מרכזי תקשורת קהילתיים שאינם תלויים במימוןם ובתפעולם במימסדים כלשהם - ארציים או מקומיים.

שינוי כזה מחייב, לדוגמה, ביטול התלות ברשויות המקומיות או בארגונים כלל-ארציים והקמת מרכזי שידור קהילתיים, שיכללו אולפני טלוויזיה ורדיו - במגמה לחתור גם להקמת תחנות רדיו מקומיות-קהילתיות - וכן צוות טכני שיפעל במסגרת עמותה המורכבת מתושבי המקום, שאף תוכל לגייס תרומות לפעולותיה. מרכזים כאלה יעודדו מצדם הקמה של קבוצות עצמאיות, שיהיו קשורות בהם, יסתייעו בשירותים הטכניים - אך ללא פיקוח תכני - כדי לממש את הרעיונות הגלומים בחזון השידור הקהילתי. מתכונת זו צריכה גם לאפשר שידורים-של-יחידים, כדי לאפשר למספר גדול יותר של אזרחים להשמיע את קולם, ללא צורך בהכשרה ובידע מקצועי מוקדם, מודל כזה גם יאפשר הרחבת קשת הנושאים הרלבנטיים שבהם יעסקו השידורים ויהפוך אותם ליותר אפקטיביים ו"מחוברים" לקהילה.

דגם הפעלה כזה, אם אכן יתקיים, יאפשר לממש את זכותו של כל אזרח לתקשר עם עמיתיו לקהילה תוך יישום העקרונות של נגישות, ניהול עצמי, השתתפות והפקה עצמית, וזאת במנותק מהמערכת הפוליטית מצד אחד ומהמערכת הכלכלית מצד שני. רק כך ניתן להוציא את רעיונות "ההעצמה העצמית" ו"ההעצמה הקהילתית" באמצעות מימוש ה"זכות לתקשר" מן הכוח אל הפועל ולאפשר ביטוי אמיתי של "קול העם" והגעתו לכל העם.

עם תמימת גיליון זה של קשר נמסר כי אושרו שידורים ארציים קבועים של הטלוויזיה הקהילתית בשידורי הליווין של חברת יס. לפי

ניתוחי תוכן של השידורים הקהילתיים מלמדים שהמטרות שהוגדרו בחוק ובתקנות הושגו, במקרה הטוב, בצורה חלקית בלבד. בין המטרות הללו, שהטלוויזיה הקהילתית טרם הצליחה להגשימן בצורה מלאה או חלקית: שמירת הדינמיקה החברתית בקהילה, סיוע בשיפור תחומים מרכזיים בחיי הקהילה באמצעות תיעוד וסיקור אירועים מקומיים וקהילתיים; עדכונים על המתרחש בקהילה; מתן ביטוי לדעות והשקפות; טיפוח גאווה קהילתית; העלאת נושאים על סדר היום הציבורי; איתור צרכים ובעיות; פריקת מתחים ועוד. ניתוחי התוכן גם מלמדים כי המשדרים מאופיינים בקונפורמיות ובהימנעות מנגיעה בנושאים השנויים במחלוקת.⁷²

התוצאה היא שהדרך שבה עוצב הדגם הישראלי הותירה את הפעילות האלטרנטיבית, למעשה, בידי הרדיו הפיראטי הזול והפשוט להפעלה, המתחמק בקלות מעול הפיקוח הממשלתי והציבורי, ושם ללעג את מנגנוני האכיפה.⁷³ אלא שהשידור הפיראטי אינו נותן מענה לצרכים התקשורתיים המגוונים ואף אינו מסוגל לעשות זאת. לא רק משום שהוא מוגבל לרדיו בלבד,⁷⁴ אלא משום שמרבית התחנות הפיראטיות הן מסחריות ופועלות מכות מכוונות-של-רווח או שהן תחנות אידיאולוגיות המזוהות בעיקר עם המגזר החרדי-ספרדי.

הנתונים שהוצגו לעיל והמלמדים על שיעורי צפייה גבוהים יחסית בשידורים הקהילתיים, למרות ששידורים אלה היו מצומצמים מאוד בהיקפם, יכולים להעיד על פוטנציאל הצפייה הטמון בהם. יכול להיות בהם מענה למגוון הצרכים של קהילות שונות, גיאוגרפיות ואחרות, אם כערוץ גישה, אם כערוץ פתוח, אם כערוץ קהילתי ואם כאמצעי של תקשורת אלטרנטיבית. אולם, האופציה לתקשורת קהילתית אלקטרונית, שהיתה אמורה לענות על צרכים מקומיים - פוליטיים, תרבותיים וקהילתיים-גיאוגרפיים - אינה מתממשת בפועל. החוק והתקנות מטילים על השידור הקהילתי מגבלות המעמידות בספק את יכולתו למלא, יותר מאשר בצורה חלקית, את התפקיד הזה. החלוקה הגיאוגרפית של אזורי הזיכיון למפעילי הטלוויזיה בכבלים - שבמסגרתה פועל גם הערוץ הקהילתי - הונחתה בעיקר על פי שיקולים כלכליים, עובדה היוצרת פסיפס מלאכותי המונע מראש את היכולת להתמודד עם הצרכים הייחודיים של קהילות גיאוגרפיות מזוהות. גם המגבלות החוקיות, המונעות עיסוק בפוליטיקה מקומית, מקשות על הערוץ הקהילתי לשמש מרחב שיח פלורליסטי ודו סטרי. יתר על כן, כבילת השידור הקהילתי במסגרת גיאוגרפית חוסמת, למעשה, בפני קהילות על גיאוגרפיות - כמו נשים, פנסיונרים או קהילה ההומו-סבית - את הדרך לשידורים ארציים, ומונעת מהם לנצל את ערוצי השידור האלקטרוניים לצרכים הייחודיים שלהם.⁷⁵

למצב הקיים יש שורה של הסברים - מחסור במשאבים, הגדרות עמומות של קהילות, אי בהירות באשר לפורמט הרצוי והראוי של השידורים במיוחד אל מול הפורמטים הרווחים בטלוויזיה המקצועית (הניסיון לחקות את הקיים וחוסר היצירתיות ביוזם והפקה של פורמטים חדשניים עומד גם הוא לרועץ כאשר הצופים נגררים בעל כורחם להשוואה כזו כשהתוצאה נמדדת בלחיצה על השלט המעבירה את השידור בחזרה לשידור המקצועי), הדרכה והכשרה המתמקדים בטכניקה יותר מאשר ביכולת לספר סיפור באמצעות הטלוויזיה והמקבעים את הפורמטים והתכנים הקיימים, מעורבות מעטה של הקהילה ועוד - אך

9. יהואל לימור (1998), *יחידיו הפיראטי בישראל: תמונת מצב 1998* - דו"ח מחקר, ירושלים: המכון לקומוניקציה, האוניברסיטה העברית.

10. יוסף פלד (יו"ר) (1997), *דין והשבון הוועדה להרחבת ולארגון מחדש של מערך השידורים לצבור בישראל*, ירושלים: משרד התקשורת.

11. ד. כספי, וי. לימור (1992), *המתווכים: אמצעי התקשורת בישראל 1948-1990*, תל אביב; יהואל לימור (1997), *הנסיך הקטן והאח הגדול, או תעשיית התקשורת בישראל בעידן של תמורות*, בתוך ד. כספי (עורך), *תקשורת ודמוקרטיה בישראל* (עמ' 29-46), ירושלים.

12. E. Katz, J.G. Blumler, & M. Gurevitch (1974), "Utilization of Mass Communication by the Individual," in: J.G. Blumler, & E. Katz, (eds.), *The Uses of Mass Communications* (pp. 9-21). Beverley Hills: Sage.

13. H.M. Enzensberger (1972), *Constituents of a Theory of Media*, in: D. Mcquail (ed.), *Sociology of Mass Communication* (pp. 99-116), London: Penguin; T. Gitlin, (1980), *The Whole World is Watching: Mass Media in the Making & Unmaking of the New Left*, Berkeley CA: University of California Press; J. Curran, (1991), *Rethinking the Media as a Public Sphere*, in: P. Dahlgren, & C. Sparks, (eds.), *Communication and Citizenship* (pp. 27-57), London: Routledge.

14. Enzenberger, 1972, ה' הערה 13 לעיל.

15. Curran, 1991, שם.

16. סדן, 1997.

17. Hamelink, Cees (1995), *World Communication: Disempowerment and Self-Empowerment*. London: Zed Books.

18. הרחבת הערך של חופש הביטוי וחופש העתונות לערך שהוגדר כ"זכות לתקשר", מקורה בפעילות של שנות ה-70 שמוקדה היה אונסק"ו והמטרה היתה לגרום ליתר שיוויון בין קבוצות בנגישות לאמצעי התקשורת ומתן זכות לייצוג מתאים למדינות העולם השלישי בעזרת השימוש באמצעי תקשורת המונים להשגת יתר איוון כדרימה התקשורת תוך קריאה ל"סדר עולם תקשורתי חדש". הביטוי המרכזי לגישה התיאורית והמעשית נמצא בדו"ח הועדה בראשותו של מקברייד (MacBride): S. MacBride, (1980), *Many Voices, One World*, London, Kegan Paul / Unesco

19. שנער, 1993.

20. Lewis, 1993

21. J. Hamilton, (1998), An Alternative to "Alternative Media," Paper Presented at the Aejmc Annual Conference (Baltimore).

22. T. Streeter, (1987), "The Cable Fable Revisited: Discourse, Policy and the Making of Cable Television," *Critical Studies in Mass Communication*, 4 (1987), 174-200.

23. שנער, 1993.

24. שם, שם.

25. Hamilton, 1998

26. Jorgen Habermas (1991), "The Public Sphere," in: J. Mukerji and M. Schudson (eds.), *Rethinking Popular Culture: Temporary Perspectives in Cultural Studies*, (pp.398-401). Berkeley, CA; University of California press.

27. E. Hollander, & J. Stappers (1992), "Community Media and Community Communication," in: N. Jankowski, O. Prehn, & J. Stappers (eds.), *The People's Voice: Local Radio and Television in Europe* (pp. 16-26). London: John Libby

28. A. Jouet, (1997), *Community Media and Development*, Paris: Unesco.

29. MacBride, 1980

30. A. Jouet, 1997.

31. שנער, 1993.

32. שם, שם.

שעה לא ברור האם שידורים אלה ייוחדו לקהילות אינטרס ולתכנים בעלי משמעות ארצית שיופקו בקהילות הגיאוגרפיות, והאם הם לא יפגעו בשידורי קהילות אלה ובקיומם כאחת האופציות החשובות להגשמת רעיון הטלוויזיה הקהילתית. מה צפוי בתחום זה? - ימים ומחקרים עתידיים יגיבו.

התמונות באדיבות הטלוויזיה הקהילתית של מכללת בית ברל והטלוויזיה הקהילתית של גמלאי הרצליה.

* * *

1. הסקרים והמחקרים שעליהם מבוסס המאמר הנוכחי בוצעו על ידי בהזמנת המועצה לשידורי טלוויזיה בכבלים ובלווין. מקצתם נערכו בשיתוף עם המכון לקומוניקציה באוניברסיטה העברית בירושלים ומקצתם באופן עצמאי. בסקרים שנערכו במשותף עם המכון לקומוניקציה, שימשה פרופ' חנה אדוני כיועצת. תודתי נתונה לה על הייעוץ ועל העידוד בלוחה מבחינה מתקדמת את התפתחות הטלוויזיה בכבלים בישראל. תודות גם לגב' מיכל רפאלי-כדורי, שהיתה יו"ר המועצה לשידורי טלוויזיה בכבלים ובלווין וליועץ המועצה לשידורים הקהילתיים מר עודד הביב, שהזמינו את הסקרים והמחקרים. עבודת השדה של הסקרים בוצעה על ידי חברת "מדגם", בנייהולו של ד"ר יצחק דיין, חלק מעבודות השדה, הליווי והתצפית המשתתפת נערכו בידי הגב' מרית פרס, ששימשה גם כמזכירת ועדת ההיגוי הזמנית והקבועה לאזור תל אביב וגבעתיים, שעמדתי בראשה. תודה מיוחדת לגב' זוהרה צור על תרומתה למחקר שכללה, בין השאר, ביצוע מריכבים שונים של עבודת השדה ובמיוחד הניסוי ליחידים, וכן ריכוז וסיכום הספרות בנושא הטלוויזיה הקהילתית בישראל בעולם ותרומתה לעיצוב המאמר. תודות גם לעמיתי ד"ר דפנה למיש וד"ר יהואל לימור על הערותיהם ותרומתם לגיבוש המאמר במתכונתו הסופית.

2. בארצות הברית, נערך בשנות ה-60 ניסוי שמטרתו הייתה ליצור פורום אלקטרוני שאליו תהיה נגישות לכלל הציבור. באותה עת בקנדה, מועצת הסרטים הקנדית יזמה ניסוי שמטרתו הייתה להשתמש בטלוויזיה למטרות חברתיות, כדי להראות את החיים "כמו שהם" וליצור סרט לא על אנשים אלא יחד עם אנשים (תמיר, 1993). טלוויזיה אחרת (עמ' 21-25) תל-אביב.

3. P.M. Lewis, & J. Booth, (1989), *The invisible medium Public, Commercial and Community Radio*. London, Macmillan.

4. דב שנער (1993), *חדשנות טכנולוגית ודמוקרטיה תקשורתית: רעיונות, יישומים וסכנות*. בתוך תמיר, 1993, עמ' 4-20 הלן; שנער, 1993.

5. P.M. Lewis, (ed.), (1993). *Alternative Media: Linking Global and Local*. Paris: UNESCO, Reports and Papers on Mass Communication, No. 107.

6. אלישבע סדן (1997), *העצמה ותכנון קהילתי* עמ' 23-47, תל-אביב.

7. דב שנער (1987), *טלוויזיה קבוצתית - היבטים מבניים, מוסדיים ותפקודיים*. תל אביב, תמיר (1993), עמ' 30-33.

8. ראה למשל אסופת המאמרים המסכמת תיאוריה ומעשה באירופה: N, Jankowski, O. Prehn, & J. Stappers (1992) (eds.), *The People's Voice: Local Radio and Television in Europe*. London: John Libby.

ואסופה דומה בהם לארצות הברית: Linda K. Fuller, (1994), *Community Television in the United States: A Sourcebook on Public, Educational, and Governmental Access*, Westport, CT: Greenwood Press.

9. חנה אדוני והלל נוסק (1997). "אנבי", "שראלי" ו"אורח העולם": הטלוויזיה בכבלים והשלכותיה על קשרים חברתיים. בתוך ד. כספי (עורך), *תקשורת ודמוקרטיה בישראל* (עמ' 97-115), תל-אביב.

10. H., Adoni & H. Nossek (2001), "The New Media Consumers: Media Convergence and the Displacement Effect," *Communications, The European Journal of Communication Research*, 26 (1), 59-83.

56. רשימה מפורטת של סוג זה של מרכזים נכונה לזמן פרסומה ניתן למצוא: שם שם.
 57. בתקנות משנת 1996 נקבע שהחברים בוועדה ימונו מקרב תושבי האזור שעיסוקם הוא לפחות אחד מתחומים אלה: חינוך, תרבות, אמנות, תקשורת, משפט, ספורט, כלכלה, תברה או מנהל ציבורי. התקנות מאפשרות לשקיל מינוי חבר שהוא עובד הרשות המקומית שעיסוקו הוא בתחום השידורים הקהילתיים או אחד מתחומים האמורים ושהרשות המקומית באזור המליצה עליו.
 58. הטענה העיקרית של משרד המשפטים היתה שאין להסכים לשידורים קהילתיים עצמאיים, בין של קבוצות ובין של יחידים, אלא אם כן הם יתקיימו באחריות הוכיחים.
 59. הפרוייקט הניסויי התקיים במקומות הבאים: תל אביב; חיפה (שני מרכזי שידור), יהוד, אשדוד וירושלים.
 60. ש. נייקרוג, ג. סתוי וי. יגיל (1996), *הקשיש בקהילה, ידע ועקרונות עבודה*, ירושלים.
 61. שמעוני וגרניט, (1999).
 62. נייקרוג, סתוי ויגיל, 1996.
 63. נוסק, 2000.
 64. הסקר הראשון נערך במשותף על ידי פרופ' חנה אדוני ועל ידי כותב המאמר. כל הסקרים האחרים נערכו על ידי כותב המאמר.
 65. טעות הדגימה המרבית למדגמים בגודל זה היא 4%.
 66. ה. נוסק ות. אדוני, (1995). "מידת העניין ומידת המעורבות של הציבור בתוכניות מקומיות ובשידורים הקהילתיים המשודרים בטלוויזיה בכבלים", ירושלים: המועצה לשידורים כבלים והמכון לקומוניקציה ע"ש סמארט.
 67. טעות הדגימה המרבית למדגמים בגודל זה היא 2%.
 68. ה. נוסק (1997). "מידת העניין של הציבור בשידורים של חדשות מקומיות בטלוויזיה בכבלים" - דו"ח מחקר. ירושלים: המועצה לשידורים כבלים.
 69. Kampf, 1997
 70. נוסק ואדוני, 1995.
 71. רוב הקבוצות המשדרות בטלוויזיה הקהילתית נתמכות בצורה זו או אחרת על ידי הרשויות המקומיות (כ-90%). התמיכה יכולה להיות ישירה או עקיפה, אולם בכל מקרה מתעורר החשש שיתקיים כאן העיקרון של "בעל המאה הוא גם בעל הדעה" שבמסגרתו גם בימים כתיקונם שבהם לא מתקיימות בחירות יצנורו הפעילים את עצמם וימנעו מהשמעת ביקורת ישירה, אם מטעמים של חשש לסגירת ה"ברזים" אם מתוך הפנמת הרעיון "שלא יורקים לבאר ששותים ממנה". במהלך מערכת הבחירות לרשויות המקומיות בחרו חברות הכבלים במספר מקרים שלא לשרד תכניות קהילתיות שהגיעו לידיהם. התכניות לא עלו לשידור מאחר שהוגדרו ככתבות פוליטיות המציגות את ראש העיר באופן חיובי מדי או שלילי מדי. מצד שני, ננקטו סנקציות מוחשיות של פגיעה בשידורים (הסרת שלטי תוצות המודיעים על השידורים) כאשר המפעילים לא שעו לבקשת הרשות המקומית שלא לשרד כתבת ביקורת עליה (ממתק ON, מידעון האגודה לטלוויזיה קהילתית, לרדיו ולתקשורת קהילתית, מס' 5, יוני 1998).
 72. נוסק, 2000.
 73. לימור, 1998.
 74. אף שבמחצית השנייה של שנות ה-90 שוב החלו לפעול ברחבי הארץ תחנות טלוויזיה פיראטיות, הרי תחנות אלה משרדות סרטים בלבד, ועל כן אין לראות בהם משום חלופה לשידור קהילתי.
 75. אף שהאופציה של שידורים ארציים קיימת לכאורה, הרי מימושה כרוך בקשיים רבים, שכן כל שידור כזה חייב אישור מראש של המועצה לשידורים טלוויזיה בכבלים ולוויין.
 33. Hollander & Stappers, 1992
 34. הלל גוסק (2000). פרויקט "גיל הצפון": גמלאים יוצרים, מפיקים ומשדרים שידורים קהילתיים - דו"ח מחקר. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון.
 35. MacBride, 1980.
 36. R. Engelman, (1996), *Public Radio and Television in America: A Political History* (pp. 219-265), Thousand Oaks: Sage.
 37. U. Kampf, (1997), *Open Channels and Further Education*. Unpublished report.
 38. K. Goldberg, (1990), *The Barefoot Channel*. Vancouver: New Star Books.
 39. Jankowski, Prehn & Stappers, 1992.
 40. Lewis, 1993.
 41. Hamilton, 1998.
 42. L. Stein, (1998), "Democratic Talk, Access Television and Participatory Political Communication," *Javnost - The Public*, 5(2), pp. 3-21.
 43. B. Barber, (1984), *Strong Democracy Participatory Politics for a New Age*, Berkeley, CA: University of California Press.
 44. א. אברהם (1997). בחזרה לעיירה: טלוויזיה קהילתית בישראל ובעולם. *דברים אחרים*, 1, 88-98; כספי ולימור, 1992.
 45. שער, 1993; תמיר, 1993.
 46. תהליכים שונים בקרב התנועה הקיבוצית, בעיות תקשורת פנימית והתפתחויות טכנולוגיות, היו בין הגורמים שהביאו בתחילת שנות ה-80 למחשבה שניתן לגצל את הווידאו לשירות הקיבוץ לצורך הגברת התקשורת הפנימית בקהילה. הקיבוץ מעצם הגדרתו מכיל את כל האלמנטים של קהילה הבנויה על דמוקרטיה ישירה, השתתפות וניהול עצמי כולל משק משותף והיי תרבות וחברה משותפים, ונראה כמקום אידיאלי לפיתוח טלוויזיה קהילתית (תמיר, 1993).
 47. חוק הבזק התשמ"ב - 1982 (תיקון, התשמ"ו - 1986).
 48. קובץ התקנות 5749, 15.5.1996, עמ' 866.
 49. אברהם, 1997; תמיר, 1993; שער, 1993.
 50. שם המועצה הוחלף מאוחר יותר ל"מועצה לשידורים טלוויזיה בכבלים ובלוויין".
 51. הרכב המועצה, לפי החוק, הוא כולקמן: חמישה נציגי ממשלה, שישה נציגי ציבור (מתוכם שניים מומלצי השלטון המקומי), שניים המייצגים, לדעת השר הממונה, את הצרכנים ושניים נוספים שהם נציגי גופים בתחום החינוך והתרבות. בין התפקידים שוטטלו על ועדת הייעוץ האזורית היה גם "לפעול מטעם המועצה בכל הנוגע לעידוד קיומם של משרדים קהילתיים לרבות בדרך של פרסום הודעות לציבור, להנחות ולהמריץ מוסדות קהילתיים וחינוכיים להפיק ולשרד משרדים קהילתיים".
 52. כספי ולימור, 1992.
 53. הקריטריונים המנויים בחוק לקבלת אישור להוות גוף משרד הם: עליו להוכיח שפעילותו היא בתחום האזורי; הוא אינו פועל תחת חסות או במסגרת פעילות של מפלגה פוליטית; המוסד יאפשר הצטרפות הופשית לתושבי האזור בלא אפליה; פעילותו היא למען התושבים בתחומים מוגדרים (חינוך, צרכנות, תיעוד, תרבות, ועוד); המוסד הוא תאגיד המנוהל על ידי הנהלה ציבורית נבחרת ויחיה נתון לביקורת ציבורית; פעילותו של הגוף המשרד היא ללא מטרת רווח; על הגוף המשרד להציג יכולת להפיק שידורים קהילתיים.
 54. התנאים הוצגו על ידי יועץ המועצה לשידורים כבלים בכנס השנתי הרביעי של האגודה לתקשורת קהילתית שנערך בחיפה ב-6.3.2000.
 55. רשימה מפורטת נכונה לזמן פרסומה ניתן למצוא ב: א. שמעוני וא. גרניט (עורכות) (1999). *טלוויזיה קהילתית מחוץ למציאות*, ירושלים.